

16+

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 11 (5220) 17 сакавіка 2023 г.

ISSN 0024-4686

Пераклады,
якія
злучаюць
стар. 5

Вольналюбівы
намад
з Усходу
стар. 12

Апалае
лісце
памяці
стар. 13

Дні літаратуры Узбекістана ў Беларусі У імя векавой дружбы

СПЕЦЫЯЛЬНЫ
ВЫПУСК

Фота Кастуся Дробава.

Адным з мерапрыемстваў XXX Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу, асноўнымі арганізатарамі якой выступаюць Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь і ВК ТАА «Макбел», стануць Дні літаратуры Узбекістана ў Беларусі, падрыхтаваныя Саюзам пісьменнікаў Беларусі сумесна з пісьменніцкай арганізацыяй Узбекістана. Святочная падзея, пачатак якой адбудзецца ў сталічным Доме літаратара 20 сакавіка, працягнецца пяць дзён і збярэ ў Мінску майстроў слова з усходняй краіны. У праграме — круглыя сталы па пытаннях літаратурнай дыпламатыі, выстаўкі кніг і фатаграфій, паэтычныя вечарыны, экскурсіі па знакавых месцах Беларусі, а таксама ўдзел у Міжнародным сімпозіуме «Пісьменнік і час. Някніжны свет». Дэлегацыя ўзбекскіх літаратараў возьме ўдзел і ў іншых мерапрыемствах XXX Міжнароднай кніжнай выстаўкі.

Год 2023-і юбілейны не толькі для мінскага форуму, але і, што сімвалічна, для адносін Беларусі і Узбекістана. Сёлета дзве краіны адсвяткавалі 30-годдзе плёнага супрацоўніцтва. За гэты час былі дасягнуты немалыя поспехі на ніве ўмацавання міжкультурных сувязей: падпісаны Мемарандум паміж пісьменніцкімі арганізацыямі краін-партнёраў, ва Узбекістане прайшлі Дні культуры і кіно Беларусі, тады як у Беларусі — Дні культуры Узбекістана, свет пабачылі кнігі перакладаў беларускіх пісьменнікаў на ўзбекскую мову і ўзбекскіх — на мову беларускую, у цэнтральнай частцы Ташкента быў устаноўлены бюст Якуба Коласа. У 2019 годзе беларускую сталіцу таксама ўпрыгожыў новы помнік — бюст узбекскага паэта, мысліцеля і дзяржаўнага дзеяча, які жыў у XV стагоддзі, Алішэра Наваі, створаны па эскізным праекце маладога скульптара Максіма Макарэвіча.

«ЛіМ»-акцэнт

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў Папу Рымскага Францыска з 10-й гадавінай урачыстага пачатку Пантыфікату. «Увесь гэты час Вы плённа працавалі на карысць міру, спакою і справядлівасці, дзяліліся з людзьмі святлом і мудрасцю, — адначыў Кіраўнік дзяржавы і дадаў: — Згодны з Вамі, што ўвесь свет — гэта брацкія сувязі, заснаваныя на прабачэнні, аднанні, прымірэнні, а не на прыгнёце, палітыцы і навязванні сваіх поглядаў. Гэта адзін з пасылаў, якіх Беларусь прытрымліваецца ў рамках абвешчанага Года міру і стваральнай працы».

Канстытуцыя. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў суайчыннікаў з Днём Канстытуцыі. Ён адзначыў, што Асноўны Закон краіны адлюстроўвае шматлікае імкненне беларусаў самім вызначаць свой шлях развіцця, жыць у незалежнай дзяржаве, сваёй працай забяспечваць дабрабыт грамадства. «Абноўленая ў пераломны момант для краіны час Канстытуцыі захавала асноўныя прынцыпы міралюбнасці, сацыяльнай справядлівасці, павагі да дасягненняў мінулага, пераемнасць традыцыйнага каштоўнасцей беларускага народа, стала надзейнай асновай для ўмацавання грамадскага адзінства, сацыяльна-палітычнай стабільнасці, зладжанай і эфектыўнай работы ўсіх галін улады», — падкрэсліў Кіраўнік дзяржавы.

• **Часовая экспазіцыя «Канстытуцыя — галоўны дакумент краіны»** працуе ў Музеі сучаснай беларускай дзяржаўнасці. Выстаўка адлюстроўвае храналогію станаўлення канстытуцыйных асноў краіны, распавядае аб ходзе падрыхтоўкі і прыняцця Канстытуцыі 1994 года, унесены ў яе змяненні і дапаўненні. У экспазіцыі прадстаўлены арыгінальныя экзэмпляры Канстытуцый розных гадоў з Нацыянальнага архіва, друкаваныя выданні са збору Прэзідэнцкай бібліятэкі і матэрыялы з фонду Нацыянальнага гістарычнага музея. Праект падрабязна раскрывае асноўныя палажэнні Канстытуцыі, яе ролю і месца ў сістэме дзяржаўнага ўладкавання краіны.

Праект. Выстаўка да 100-годдзя стварэння Дома-музея І з'езда РСДРП «Сведка часу» адкрылася ў ДOME-музеі, інфармуе БелТА. «Сёння гэты музей — адзін з найстарэйшых у нашай сталіцы. Ён знаходзіцца ў знакавым месцы: у самым цені горада Мінска. Гэта той куток, які захоўвае гістарычную памяць», — адзначыў падчас адкрыцця першы намеснік міністра культуры Валерый Грамада. Сёння наведвальнікі могуць пазнаёміцца з тагачаснымі перыядычнымі выданнямі, рэдкімі фатаграфіямі і іншымі гістарычнымі рэчамі ў дзвюх залах музея. На сценах можна ўбачыць фатаграфіі вядомых людзей, якія наведвалі музей, у прыватнасці Фідэля Кастра.

Вярнісаж. Часовая выстаўка да 85-годдзя з дня нараджэння мастака Аляксандра Дзямарына адкрылася ў Беларускай дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Яна ўявіла сабой рэтраспектыўную твораў мастака, выкананых у розныя перыяды яго жыцця. У аснове экспазіцыі — графічныя лісты, створаныя да літаратурных твораў беларускіх і рускіх пісьменнікаў. Цэнтральнае месца займае знакавае для многіх выставак, прысвечаных вызваленню Беларусі, палатно «Пераправа. Год 1944». Дапаўняюць экспазіцыю дакументы, фотаматэрыялы і асабістыя рэчы мастака з архіва сям'і Аляксандра Дзямарына. Экспазіцыя будзе працаваць да 10 красавіка. Запланаваны куратарскія экскурсіі.

Навінка. Выдавецтва «Мастацкая літаратура» прэзентавала ў мінскай кнігарні «Светач» 23 том «Залатога калекцыі беларускай літаратуры», у які ўвайшлі творы Аркадзя Куляшова і Аляксея Пысіна. Укладанне, каментарыі і пасляслоўе да выдання зрабіла кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры беларускай і замежнай літаратуры Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка Таццяна Хоміч, таму і сама прэзентацыя перад студэнтамі другога курса філалагічнага факультэта гэтага ўніверсітэта стала адной з лекцый па беларускай літаратуры. Ад выдавецтва выступіў намеснік дырэктара Віктар Шніп, які распавёў пра кнігі, якія ўжо выйшлі ў серыі «ЗКБЛ» і якія рыхтуюцца да друку.

Рэгіён. Новую тэатральную экскурсію «У гасці да пана Храптовіча» запускаяць у Гродне. Пра гэта паведамляе БелТА са спасылкай на Гродзенскі музей гісторыі рэгіёну. Інтрактыўны праект дасць магчымасць адкрыць яшчэ адну старонку ў гісторыі горада: арганізатары прапануюць гасцям і жыхарам абласнога цэнтра пазнаёміцца з Карадем Храптовічам — уладальнікам палаца сярэдзіны XVIII стагоддзя, у будынку якога працуе музей. Экскурсія дасць магчымасць даведацца, што адбывалася ў доме магната, што турбавала яго сям'ю, а таксама што радавала і чыпела сваякоў і самога дзяржаўнага і ваеннага дзеяча. Удзельнікі праграмы таксама абцякаць навучыць з'яўляцца XVIII стагоддзя.

Агляд афіцыйных падзей ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

стасункі

Дні літаратуры Узбекістана ў Беларусі

Напрыканцы мінулага года ў Ташкенце старшыня нацыянальных пісьменніцкіх арганізацый Беларусі і Узбекістана — Алякс Карлюкевіч і Сіражыддзін Саід падпісалі Мемарандум аб супрацоўніцтве. Звычайна такія дакументы з'яўляюцца своеасаблівымі дарожнымі картамі для рэалізацыі новых ініцыятыў. Так здарылася і ў гэтым выпадку. Дакумент не застаўся фармальным падыходам да літаратурнага сяброўства.

У час дыялогу ў сталіцы Узбекістана прагучалі многія ініцыятывы творчага пабрацімства. Кіраўнік аддзела міжнародных літаратурных сувязей СП Узбекістана празаік, літаратурны крытык, перакладчык Рысалат Хайдарова расказаў пра шэраг кніг, якія складуць серыю лепшых твораў беларускай дзіцячай літаратуры ў перакладзе на ўзбекскую мову. Гучалі ў офісе пісьменніцкай арганізацыі Узбекістана і размовы пра выпуск тэматычных нумароў літаратурна-мастацкіх перыядычных выданняў, прысвечаных нацыянальным літаратурам: беларускай — ва Узбекістане, узбекскай — у Беларусі. Былі прапанаваны да рэалізацыі і іншыя творчыя праекты.

І паступова на працягу кароткага адрэзку часу абодва бакі выйшлі на тэму правядзення Дзён літаратуры Узбекістана ў Беларусі. І вось гэты яркі па сваім змесце форум прайдзе ў Мінску і Мінскай вобласці з 20 па 24 сакавіка ў межах XXX Мінскай міжнароднай выстаўкі-кірмашу. У гасці да беларускіх пісьменнікаў з Ташкента прыязджаюць галоўны рэдактар аб'яднанай рэдакцыі часопісаў «Шарк юлдузі» — «Звезда Востока» Сіражыддзін Рауф, выканаўчы дырэктар Фонда Алішэра Наваі Алімджон Даўлату, дарадца старшыні СП Узбекістана па пытаннях захавання заканадаўчых актаў пра дзяржаўную мову Салім Ашур, паэт і перакладчык, член Саюза пісьменнікаў Узбекістана, галоўны спецыяліст па рабоце з абласнымі аддзяленнямі і творчымі саветамі Саюза пісьменнікаў Узбекістана Мікалай Ільін, паэт і перакладчык,

празаік, публіцыст, галоўны рэдактар газеты «Инсон ва канун» Кучкар Наркабіл. Дэлегацыя з пяці аўтарытэтных літаратараў краіны дапамагла беларукаму боку скласці досыць цікавую і адметную праграму Дзён літаратуры Узбекістана ў Беларусі. Па-першае, яе важным складнікам стане круглы стол, прысвечаны беларуска-ўзбекіскам літаратурным сувязям. Ён прайдзе ў мемарыяльнай зале Дома літаратара. Дарэчы, прагучыць у час гэтай размовы і тэма ўшанавання памяці ўзбекскага паэта Султана Джурры, які загінуў у час Вялікай Айчыннай вайны ў Беларусі, на Гомельшчыне. А публіцыст і празаік Кучкар Наркабіл, відаць, раскажа пра сваю кнігу, якая толькі што пачыла свет у Ташкенце і прысвечана падзеям 1941 года на тэрыторыі Беларусі. Дарэчы, Кучкар Наркабіл, калі працаваў над падрыхтоўкай да напісання гэтай кнігі, не адзін раз прыязджаў у Беларусь, пабываў у розных мясцінах, звязаных з драматычнымі падзеямі Вялікай Айчыннай вайны... У тым ліку — і ў Хатыні, і на месцы спаленай нямецка-фашысцкімі карнікамі вёскі Бераянка на Пухавіччыне.

У Доме літаратара і ў Цэнтральнай бібліятэцы г. Мінска імя Янкі Купалы прайдуць вечары, прысвечаныя творчасці Гафура Гуліяма, Алішэра Наваі (нагадаем, што ў Беларусі творы Алішэра Наваі двойчы выхадзілі ў перакладзе на беларускую мову асобнымі выданнямі). Творы класікаў узбекскай нацыянальнай паэзіі на гэтых творчых імпрэзах прагучаць у арыгінале, на ўзбекскай мове, і ў перастварэнні на

беларуску. Між іншым, у выдавецтве «Мастацкая літаратура» днямі павінен выйсці штогоднік перакладной літаратуры «Далаягляд». На яго старонках сярэд іншых яркіх твораў нацыянальных літаратур узмеччаны і паэтычныя здзяйсненні Алішэра Наваі. У праграме Дзён літаратуры Узбекістана — і мерапрыемствы, якія пройдуць у музеях горада Мінска: у Дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры, Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа.

Асабліва месца ў праграме зойме сустрэча ў Коласаўскім музеі. Гасці з Ташкента памятаюць, якая повязь злучае імя, жыццё народнага паэта Беларусі Якуба Коласа з Узбекістанам. Многія экспанаты са скарбніцы гісторыка-літаратурнай памяці нагадаюць пра Ташкент, яго ваколліцы, пра тое, з якімі сардэчнымі пачуццямі прымалі беларускага паэта ва Узбекістане ў час Вялікай Айчыннай вайны.

— Дні літаратуры Узбекістана ў Беларусі, — каменціруе падзею старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Алякс Карлюкевіч, — пачатак, узнаўленне добрай традыцыі прадстаўлення нацыянальных літаратурных іншых краін у Рэспубліцы Беларусь. Такага кшталту падзеі будуць насіць сістэмны характар. У прыватнасці, мы выдзем перамовы пра такія мерапрыемствы з нацыянальнымі і пісьменніцкімі арганізацыямі Казахстана, Кыргызстана, Таджыкістана, Азербайджана. Спадзёмся, што праз дні нашай літаратуры ў іншых краінах таксама здолеем годна прадставіць беларускую літаратуру.

Што важна, у мерапрыемствах Дзён літаратуры Узбекістана актыўны ўдзел прымуць і студэнты, якія прыехалі авалодаць рознымі спецыяльнасцямі ў ВНУ Мінска з розных куточкаў Узбекістана.

Раман СЭРВАЧ

Дарагія ўдзельнікі XXX Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу, шануюныя стваральнікі кніжнага свету, addанныя служыцеці мастацтва слова!

Правядзенне ў братэрскай Рэспубліцы Беларусі Дзён узбекскай літаратуры — знамянальная падзея ў культурным жыцці дзвюх нашых краін. Актыўныя шматгадовыя сувязі нашых народаў, кантакты на дзяржаўным і грамадскім узроўнях, ініцыяваны кіраўнікамі нашых краін, творчыя ўзаемаадносінны дзеячы культуры, паэтаў, празаікаў, перакладчыкаў дазваляюць гаварыць сёння пра глыбокае ўзаемапрапранікненне нашых культур, пра ўзбагачэнне нашага чытацкага і прафесійнага патэнцыялу дасягненнямі калег з братэрскай рэспублікі, пра жаданне яшчэ далей рухаць наперад наша творчае ўзаемадзеянне.

Такія факты ўзбагачэння нашых сувязей, які падпісанне Мемарандума паміж Саюзам пісьменнікаў Узбекістана і Беларусі, адкрыццё помніка вялікаму Алішэру Наваі ў Мінску і Якубу Коласу ў Ташкенце, пераклады такіх папулярных аўтараў, як Янка Купала, Васіль Быкаў, Максім Танк і нашых сучаснікаў — Алясе Бадака, Алясе Карлюкевіча, Людмілы Рублеўскай, Алега Ждана на ўзбекскую мову, іх публікацыі асобнымі выданнямі і ў часопісе «Жахон адабьети» («Сувесныя літаратуры»),

а таксама прадстаўленне ў перакладах на беларускую мову ўзбекскіх аўтараў — Эркіна Вахідава, Абдулы Арыпава, Мухамада Алі — з'яўляюцца практычным усабленнем вызначаных праграм і планаў па развіцці ўзаемадзеяння нашых літаратурных супольнасцей. З кожнай перакладзенай кнігай, з кожнай публікацыяй узрасце колькасць літаратараў і чытачоў, зацікаўленых у мастацкім патэнцыяле нашых краін, а літаратура, у сваю чаргу, да плён эстэтычнага ўзбагачэння нашых грамадзян, спрыяе далучэнню іх да высокіх гуманістычных ідэалаў, талерантнасці, павазе да духоўнай спадчыны нашых народаў.

Я ўпэўнены, што Дні узбекскай літаратуры, якія праводзяцца ў Беларусі, паслужаць яшчэ большаму ўмацаванню нашай культурнай садружнасці, дазволіць узбагаціць і скараціраваць планы актыўнага міжлітаратурнага абмену, усталяваць карысныя грамадскія сувязі для рэалізацыі пастаўленых задач.

Поспеху вам і творчага нагхнення, дарагія сябры!

Старшыня Саюза пісьменнікаў Узбекістана Сіражыддзін САІД

да ведама Сяброўства без моўных меж

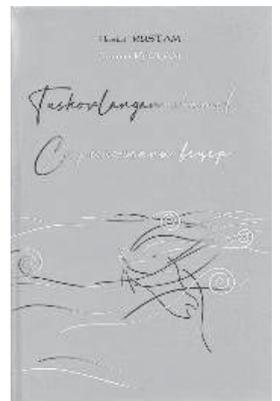
Паміж краінамі СНД існуюць не толькі эканамічныя, але і дастаткова цесныя культурныя сувязі, у тым ліку літаратурныя. Адным з такіх партнёраў Беларусі з'яўляецца Узбекістан. Напрыклад, паміж пісьменнікамі Міншчыны і гэтай цэнтральнаазіяцкай краіны склаліся добрыя адносінны ў галіне мастацкага перакладу.

У 2021 годзе паэтэса з горада Заслаўе Святлана Быкава здзейсніла пераклад з узбекскай мовы вершаў і дзённікавых

запісаў вядомай узбекскай паэтэсы, празаіка і журналіста Хасіят Рустам (Хасіят Рустамавай). Кніга выйшла пад назвай «Tushovlangan shamol / Стрыножаны вецер».

Узбекская пісьменніца Хасіят Рустам з'яўляецца аўтарам кніг «Дом на нябесах», «Выратаванне», «Мантыя» і іншых. Вершы паэтэсы перакладзены на многія мовы народаў свету. Беларуская-ўзбекскае выданне знайшло не толькі грамадскі водгук, але і свайго чытача ў Беларусі.

Рагнед МАЛАХОЎСКИ

не абмініце

Рыхтуецца да выдання

Саадзі Шыразі.

Класік усходняга прыгожага пісьменства ў хуткім часе стане бліжэйшы да беларускага чытача. У Выдавецкім доме «Звязда» рыхтуецца да выдання зборнік паэзіі іранскага мастака слова Саадзі (1210—1291 ці 1292) з перакладзе на беларускую мову.

Саадзі Шыразі (болей вядомы як Саадзі) — яркі персідскі, іранскі паэт і праязнік сярэднявечнага перыяду. Творчасць класіка носіць выразна сацыяльны і маральны характар. Саадзі шмат падарожнічаў па свеце. Свае ўражаныя прыгожымі і мастацкай творы. Ён меў аднолькавае паразуменне з простымі людзьмі, імамамі, гандлярамі, фермерамі, зладзеямі, рознымі крымінальнымі асобамі, высокімі кіраўнікамі... Лёсы тых, хто быў залежны ад цароў, у яго творах супрацьпастаўляюцца лёсам звычайных дэўшаў.

Над пераставарэннем паэтычных твораў працуюць таленавітыя беларускія перакладчыкі Віктар Шніп, Алесь Бадак, Геннадзь Аўласенка.

Раней у Выдавецкім доме «Звязда» пабачыла свет кніга паэзіі Амара Хаяма ў перакладзе на беларускую мову. Падтрымку ў выданні зборніка аказала Пасольства Ісламскай Рэспублікі Іран у Рэспубліцы Беларусь. Прэзентацыя кнігі Амара Хаяма адбылася летась, на ХХІХ Мінскай міжнароднай выстаўцы-кірмашы.

Сяргей ШЫЧКО

узнагароды

Адзначаны перакладчыкі з Паднябеснай

Дыпламамі рэдакцыйна-выдавецкай установы «Выдавецкі дом «Звязда» ўзнагароджана група кітайскіх перакладчыкаў мастацкай літаратуры.

Толькі што ў Паднябеснай пабачыла свет кніга «Выбраныя творы сучасных беларускіх пісьменнікаў». Над тым, каб яна з'явілася на свет, працавалі найперш перакладчыкі беларускай паэзіі і прозы на кітайскую мову — магістр па спецыяльнасці перакладу, загадчык кафедры рускай мовы Другога Пекінскага ўніверсітэта замежных моў Хань Сяюе, магістр па спецыяльнасці перакладу, выпускніца Другога Пекінскага ўніверсітэта замежных моў, карэспандэнт канала CGTN на рускай мове Медыякарпарацыі Кітая Сінь Мэн, доктар філалагічных навук, прафесар Другога Пекінскага ўніверсітэта замежных моў Чжан Хуэйцінь. Калегі беларускіх мастакоў слова адзначаны за прапаганду беларускай літаратуры ў Кітаі.

Дзякуючы актыўным стасункам з Выдавецкім домам «Звязда» кітайскія перакладчыкі займелі бібліятэку твораў беларускай літаратуры — і ў папярвоым і ў электронным выглядзе. Гэтыя тэксты сабраны ў Цэнтры даследаванняў Беларусі, які працуе ў Другім Пекінскім універсітэце замежных моў і які доўгі час узначальвала доктар філалагічных навук Чжан Хуэйцінь.

Мікола БЕРЛЕЖ

зваротная сувязь

«Не за сінімі морамі, не за высокімі горамі...»

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухачаў літаратурна-мастацкай і пазнавальнай праекты. Згодна з абноўленым раскладам, пачуць вершы беларускіх аўтараў у праекце «Адным штырчком» можна тройчы на дзень. Раніцай і вечарам у праграме «Радыёсерыял» гучыць твор Сельмы Лагерлёф «Пярсцёнак Лёвеншольдаў».

Праграма «Літаратурная анталогія» гэтым разам прапануе старонкі рамана Георгія Марчука «Кветкі правінцыі». У «Радыёбібліятэцы» таксама тройчы на дзень слухайце твор Івана Шамякіна «Адна на падмошці». Суботнім вечарам выходзіць перадача «Літаратурныя гісторыі», дзе гучаць аповяданні айчынных аўтараў.

У праекце «Прачуным радком» у выхадныя — вершы Пятра Жаўняровіча.

Змест перадачы «Радыётэатр плюс» (пачатак эфіру ў 21.30) у суботу і нядзелю складуць радыёспектаклі «Галуба» паводле апавядання Віктара Карамазова і «Не забывай мяне...» паводле аповесці Алеся Жука (да 80-годдзя заслужанай артысткі Рэспублікі Беларусь Тамары Нікалаевай-Апіёк).

Юным прыхільнікам мастацкага вяртання канал «Культура» прапануе з п'яндзёлка да пятніцы чытанні ў межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя». Гэтымі днямі слухайце казкі з кнігі Васіля Шырко «Дзед Манюкін і ўнукі». У суботу ў перадачы «Дзіцячы радыётэатр» выйдзе пастаноўка «Як з ашуканкі Лісы каўнер зрабілі» паводле балгарскай народнай казкі і карольскай народнай казка «Красуня-бяроза». У нядзелю — пастаноўка паводле твора Уладзіміра Ліпскага «Клякса-Вакса і Янка з Дзіўнагорска» і казка Уладзіміра Касько «Пра Каваля-асілка». Што вечар у 21.00 для маленькіх гучыць «Вячэрняя казка».

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, навінкамі беларускіх выдавецтваў і зместам свежага нумара шотыднёвіка «ЛіМ». У нядзелю радыёверсія тэлеперадачы «Суразмоўцы» пісьменніка, публіцыста Навума Гальпяровіча прапануе сустрачы са скульптарам Аляксандрам Фінскім. Новы выпуск праекта «Літаратура на радыё» прагучыць у чацвер.

У праграме магчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

20 сакавіка — у публічную бібліятэку № 7 (вул. Пляханава, 97/4) на літаратурна-музычнае свята «Радзіма мая дарагая...», прымеркаванае да 105-годдзя Алеся Бачылы. Пачатак у 16.00.

21 сакавіка — у індустрыяльна-педагагічны каледж (вул. Матусевіча, 24) на літаратурную імпрэзу, прымеркаваную да Сусветнага дня паэзіі. Удзел бярэ паэт Андрэй Скарынін. Пачатак у 14.00.

21 сакавіка — у дзіцячую бібліятэку № 10 (пр. Незалежнасці, 123) на творчую сустрэчу з пісьменнікам Уладзімірам Магзо. Пачатак у 11.00.

22 сакавіка — у публічную бібліятэку № 8 імя М. Багдановіча (вул. Даўгабродская, 12/2) на паэтычную імпрэзу «На хвалі чужоўных пачуццяў». Пачатак у 14.00.

22 сакавіка — у Цэнтральную гарадскую бібліятэку імя Янкі Купалы (вул. В. Харужай, 16) на вечар узбекскай паэзіі, прымеркаваны да 120-годдзя народнага паэта Узбекістана Гафура Гуляма. Пачатак у 16.00.

23 сакавіка — у НДЦ «Зубраня» (Мінская вобл., Мядзельскі раён) на конкурс чытальнікаў. Пачатак у 14.00.

23 сакавіка — у публічную бібліятэку № 1 імя Л. Талстога (вул. Мас-

коўская, 18) на творчую сустрэчу з вядомымі расійскімі пісьменнікамі. Пачатак у 14.00.

23 сакавіка — у Дом літаратара (вул. Фрунзэ, 5) на вечар узбекскай паэзіі, прысвечаны Алішэру Наваі. Пачатак у 17.00.

24 сакавіка — у Лагойскую раённую бібліятэку (вул. Камсамольская, 17) на творчую сустрэчу з пісьменнікам Дзмітрыем Мікалаевым. Пачатак у 10.30.

Гродзенскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

18 сакавіка — у кніжную краву «Кніжны мір» (г. Ліда, пр. Перамогі, 33) на прысвечаную Сусветнаму дню паэзіі сустрэчу з лідскімі і гродзенскімі паэтамі ў рамках літаратурнай гасцёўні «Выход у свет». Пачатак у 14.00.

21 сакавіка — у Гродзенскі абласны метадычны цэнтр народнай творчасці (вул. Савецкая, 8) на літаратурна-музычнае свята да Сусветнага дня паэзіі «Паэзія — мой лёс і вырай» з удзелам паэтаў Гродзеншчыны. Пачатак у 16.00.

22 сакавіка — у Гродзенскую абласную навуковую бібліятэку імя Я. Карскага (вул. Карбышава, 17) на творчую вечарыну паэтэсы Кацярыны Каламіцавай-Ігнацук «Жыву, горю, творю». Пачатак у 16.00.

20 сакавіка — 70-гадовы юбілей святкуе Уладзімір Бутрамеў (1953),

беларускі праязнік, драматург.

21 сакавіка — 75 гадоў з дня нараджэння Леаніда Якубовіча (1948—1970), беларускага паэта.

22 сакавіка — 80-гадовы юбілей святкуе Аляксандр Крохалеў (1943), беларускі скульптар.

23 сакавіка — 85 гадоў з дня нараджэння Фамы Варанецкага (1938—2022), беларускага актёра, педагога, заслужанага артыста БССР.

23 сакавіка — 75-годдзе святкуе Геннадзь Пашкоў (1948), беларускі паэт, публіцыст, перакладчык.

24 сакавіка — 90-гадовы юбілей святкуе Канстанцін Лосеў (1933), беларускі і расійскі спявак, заслужаны артыст БССР.

25 сакавіка — 95 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Мехавы (сапр. Няхамкін, 1928—2017), беларускага праязніка, журналіста, драматурга, сцэнарыста.

Календар падрыхтаваны БДАМЛІМ

«ЛіМ»-люстэрка

Аповесць «Дзікае палыванне караля Стаха» Уладзіміра Караткевіча апублікавана на венгерскай мове. Пра гэта паведамляе БелТА са спасылкай на беларускае знешнепалітычнае ведамства. Пасольства Беларусі ў Венгрыі 13 сакавіка наведвала перакладчыцкаю камандаю, якая правяла каласальную работу, — скончыла і апублікавала венгерскі пераклад класічнай гістарычнай аповесці Уладзіміра Караткевіча «Дзікае палыванне караля Стаха». Гэта першы і пакуль адзіны твор пісьменніка, даступны і на венгерскай мове.

Нацыянальная кінастудыя «Беларусьфільм» на рамане Уладзіміра Караткевіча «Чорны замак Альшанскі». Здымкі з работнай назвай «Чорны замак» пачнуцца ўжо ў красавіку. Правы на экранізацыю рамана кінастудыя выкупіла больш за 10 гадоў таму ў плямэнціцы Уладзіміра Караткевіча, але рэалізаваны кінапраект будзе толькі цяпер. Пад яго выдзелілі субсідыю. Сцэнарый па матывах першакрыніцы напісаў прадзюсар Глеб Шпрыгаў. За ажыццяўленне ідэі ўзяўся расійскі рэжысёр Кірыл Кузін. БелТА ўдакладняе, што ў яго партфоліа шмат работ у жанры фэнтэзі. Кінаверсію з прывідамі ў 1984 годзе прадставіў народны артыст БССР Міхаіл Пташук. Але тады ўсе натурныя здымкі прайшлі за межамі краіны. Гэтым разам здымаць будуць у Беларусі. Паведамляецца, што фільм выйдзе вясной 2024 года.

Дні беларускага кіно ў Валгаградскай вобласці будуць праходзіць да 28 сакавіка, перадае БелТА са спасылкай на Міністэрства культуры Беларусі. Усяго запланаваны 24 сеансы на шасці пляцоўках. У расійскага глядача будзе магчымасць убачыць як ігравыя, так і анімацыйныя беларускія фільмы. Сярод іх — карціны «Жыццё пасля жыцця», «Цемра звонку», «Вайна. Застацца чалавекам», «Падрыў», «Сон у зімовую ноч», «Зоркі сёмага неба», «Тошка і яго сябры», «Чароўная кніга». Як паведамлялася раней, падчас сустрэчы міністра культуры Беларусі Анатоля Маркевіча і намесніка міністра культуры Расіі Алы Манілавай таксама было прынята рашэнне аб правядзенні ў Беларусі Дзён расійскага кіно, Дзён духоўнай культуры Расіі і іншых мерапрыемстваў.

Савет старэйшын (гарадскі парламент) мэрыі Ерванаў у сярэдзі прыняў рашэнне ўстанавіць у цэнтры Ерванава на плошчы Францыі помнік французскаму шансману армянскага паходжання Шарлю Азнавуру. Выканаўца, паэт і кампазітар, які нарадзіўся ў сям'і армянскіх эмігрантаў у Парыжы, з'яўляецца саўтэарам больш за 1,3 тысяч песьняў. У свеце прададзена 180 мільёнаў копіяў запісаў Шарля Азнавура, ён таксама сыграў больш за 60 роляў у кіно, удакладняе «ИТАР-ТАСС».

Карціна «Усё ўсюды і адразу» рэжысёрскага Дзюда Дэнэла Шайнерт — Дэн Кван заваявала «Оскар» у катэгорыі «Найлепшы фільм года». Стужка сабрала ўвогуле сем узнагарод, у тым ліку за рэжысуру, сцэнарый, жаночую ролю (Мішэль Ёо). Чатыры прэміі далася экранізацыі рамана Эрыха Марыя Рэмарка «На Заходнім фронце без перамен». Брэндана Фрэйзера адзначылі за найлепшую мужчынскую ролю ў фільме «Кіт», які таксама атрымаў «Оскар» за грыву. Па адным «Оскар» забралі «Аватар: Шлях вады», «Топ Ган: Мэверык», «Пінокія Гільерма дэль Тора» і «Навальніна».

Амерыканскі рэжысёр Квенцін Таранціна Азавяршыў работу над сцэнарыем да свайго новага і, магчыма, апошняга фільма, піша РІА «Новости». Сцэнарый атрымаў назву «Кінакрытык» (*The Movie Critic*). Крыніцы выдання паведамілі, што дзеянне адбываецца ў канцы 1970-х гадоў у Лос-Анджэлесе. Большая частка сюжэта застаецца невядомай. Здымкі фільма пачнуцца ўвосень. Удакладняецца, што будучы фільм можа быць прысвечаны адной з самых уплывовых кінакрытыкаў Паліна Кейлі (1919—2001).

Маці Леанарда да Вінчы была чаркешанкай, сцвярджае італьянскі пісьменнік і прафесар літаратуры Карла Вечэ. У матэрыяле РІА «Новости» гаворыцца, што вучоны выявіў ў Дзяржаўным архіве Фларэнцый дакумент аб вызваленні жанчыны, які быў падпісаны ў лістападзе 1452 года, прыкладна праз паўгода пасля нараджэння Леанарда. Дакумент сведчыць аб тым, што яна была дачкай чаркескага князя па імені Якаў (Якаб). Дакумент падпісаў натарыус П'єро да Вінчы, бацька будучага мастака. Кацярына, як сцвярджае даследчык, трапіла ў Фларэнцыю з Каўказа праз Венецыю як рабыня. У тасканскім горадзе яна працавала ткачыхай і была наёмнай карміцелькай: адкрыццё Вечэ кажа аб тым, што Леанарда быў першым яе дзіцём. Гісторыю каўказскай князёўны аўтар развіў у сваёй новай кнізе. Пісьменнік і прафесар абавіраўся на розныя навуковыя дакументы і даследаванні.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Рахматула НАЗАРАЎ:

«У Беларусі ёсць патрэба ва ўзбекскіх кнігах»

Напярэдадні Дзён літаратуры Узбекістана «ЛіМ» не мог не звярнуцца да часовага паверанага ў справах Рэспублікі Узбекістан у Рэспубліцы Беларусь Рахматулы Назарава. Парэзюмаўлялі пра многае, але галоўнае — пра кнігу як сувязное звяно паміж народамі і надзейнага сябра праз гады.

— Рахматула Джурабаевіч, як даўно вы ў Мінску? Якія ўражання ад Беларусі?

— У Мінску я жыў ужо два гады — пераехаў сюды ў маі 2021 года. Тут вельмі прыемна знаходзіцца. Дарэчы, нават калі ад'язджаў з Узбекістана, калегі, якія пабывалі ў краіне, казалі, што Беларусь — цудоўная краіна. Спадзяванні апраўдаліся: людзі таварыскія і добразычлівыя, прырода прыхільная, і Мінск, і невялікія мястэчкі вельмі акуратныя і прыгожыя. Да пераезду ў мяне быў кароткатэрміновы візіт у Беларусь яшчэ ў 2000-х: тут знаходзіцца штаб-кватэра Выканаўчага камітэта Садружнасці Незалежных Дзяржаў, а я ў той час у Міністэрстве замежных спраў курыраваў пытанні ўзаемадзеяння Узбекістана ў рамках СНД, таму і ўдалося прыехаць на афіцыйную сустрэчу. Ужо тады я адчуў тую спакой, нязмушанасць і дабрадушнасць, якія тут пануюць. Суайчынікі, з якімі мне даводзіцца мець зносіны, прытрымліваюцца таго ж меркавання.

— Ці ёсць у грамадскім жыцці ці культуры тое, што вас нейкім чынам здзіўляе?

— Усё ж нашы народы звязаныя агульнай гісторыяй. Думаю, Беларусь і Узбекістан маюць пэўнае падобенства: гістарычна абедзве краіны знаходзіліся на перасячэнні, у тым ліку культурным. Напрыклад, Узбекістан быў часткай Вялікага Шаўковага шляху, дзякуючы якому, апроч іншага, адбываўся своеасаблівы культурны абмен. У падобным кантэксце заўсёды знаходзілася і Беларусь, тэрыторыя якой — паміж Захадам і Усходам. Трагічныя падзеі, асабліва войны, заўсёды ахоплівалі абедзве краіны... Аднак не можа не здзіўляць добразычлівасць, а таксама працавітасць беларусаў. У гэтым, мне здаецца, падобенства нашых народаў.

— Супрацоўніцтва паміж краінамі ў культурна-гуманітарнай сферы становіцца ўсё больш актыўным. Час ад часу заўваляе пра сабе Беларускі культурны цэнтр «Світанак» у Ташкенце. Якімі былі падставы для яго стварэння?

— Тут зноў размова пра агульную гісторыю. У свой час вельмі шмат людзей з Узбекістана прыежджало ў Беларусь на вучобу. Падчас Вялікай Айчыннай вайны ўзбекскі народ зрабіў вялікі ўнёсак у Вялікую Перамогу. У сваю чаргу беларусы дапамагалі нам у перыяд актыўнага развіцця. Да таго ж старэйшае пакаленне памятае землярэу 1966 года ў Ташкенце. Тады ўсе рэспублікі былога Саюза згуртаваліся і прыехалі дапамагаць гораду ў яго аднаўленні. Пасля гэтага Ташкент набыў другое аблічча — у тым ліку дзякуючы беларускім будаўнікам. Існуе асобны блок будынкаў, узведзены выключна іх намаганнямі. Так, многія беларусы ў тую час і пазней жадалі застацца ва Узбекістане.

Наогул, у краіне жыўць людзі 130 нацыянальнасцей. Дзяржава прыкладае намаганні для таго, каб тэя ці іншыя народы маглі хавацца сваю культуру, мову і гісторыю. З гэтай мэтай і ствараюцца культурныя цэнтры, адзін з такіх — «Світанак», ён мае рэгіянальныя філіялы: суполка беларусаў ва Узбекістане налічвае прыкладна 19 тысяч чалавек. Цэнтр дае магчымасць адзначаць нацыянальныя святы і звяртацца да ўласных традыцый, займацца любімымі справамі, звязанымі з рознымі відамі мастацтва. Такім чынам, ствараюцца прыязная атмосфера інтэрнацыянальнага духу.

— Сярод цікавых культурных праектаў апошняга часу — перадача беларускіх выданняў у Залу ведаў Шанхайскай арганізацыі супрацоўніцтва...

— Мы вельмі ўдзячныя за гэтую ініцыятыву Міністэрству інфармацыі Беларусі і Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Так, чытачы Нацыянальнай бібліятэкі Узбекістана імя Алішэра Наваі могуць пазнаёміцца з кнігамі пра сучасную Беларусь. У Зале ведаў, створаным цэнтрам народнай дыпламатыі ШАС, знаходзяцца кнігі, падароны ўсімі краінамі арганізацыі. Беларусь пакуль — краіна-назіральнік. Спадзяёмся, што ў хуткім часе яна стане паўнапраўным членам ШАС.

— Якія яшчэ паспяхова і перспектывныя праекты можаце згадаць? Як ацэньваеце культурнае супрацоўніцтва ўвогуле?

— Трэба адзначыць, што зрух у двухбаковым супрацоўніцтве за апошнія 5-6 гадоў сапраўды каласальны.

Фота з сайту xs.uz

У 2018 годзе Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка наведаў Узбекістан, у наступным, 2019-м, з візітам у адказ у Беларусь прыбыў наш Прэзідэнт Шаўкат Мірзіеў. Сувязі, якія развіваліся паміж кіраўнікамі дзяржаў, іх асабістыя стасункі далі штуршок для далейшага актыўнага руху наперад ва ўсіх сферах. Што тычыцца культурна-гуманітарнай, то ёсць некалькі перспектывных напрамкаў, аднак найперш хочацца звярнуць увагу на развіццё кіно. Шмат гадоў арганізуюцца Дні беларускага кіно ва Узбекістане і, адпаведна, узбекскага ў Беларусі. Падчас Ташкенцкага міжнароднага кінафэстывалю «Жамчужына Шаўковага шляху», які адносна нядаўна аднавіў сваю работу, шмат увагі надалі беларускаму кіно. Ужо некалькі гадоў нашы кінематаграфісты ўдзельнічаюць у «Лістападзе». Хапае і сумесных праектаў: так, гучнай была прэм'ера фільма «Ілхак», які атрымаў даволі шмат міжнародных прызоў. А цяпер здымаецца «Казбек», таксама на ваенную тэму. Прэзентацыю стужкі рыхтуюць у гэтым годзе. Ідзе вельмі карпатлівая праца, ведаю ад рэжысёра і акцёраў, з якімі нядаўна размаўляў.

У гэтым рэчышчы нельга не закрануць выдавецкую дзейнасць. Яркі прыклад — узбекскія прадстаўнікі сферы актыўна ўдзельнічаюць у Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўцы-кірмашы. Выключэннем стаў хіба толькі перыяд пандэміі. Зараз жа выдаўцы прапрацоўваюць праграму ўдзелу, фарміруюцца дэлегацыя — будзем спадзявацца на плённую працу.

— Якія намаганні робяцца ва Узбекістане для таго, каб папулярызаваць кнігу?

— Існуе ініцыятыва Прэзідэнта, якая мае на ўвазе прасоўванне чытання. Цікавы прыклад — акцыя, падчас якой чыноўнікі дараць кнігі школе, дзе вучыліся. Гэта вельмі папулярна, у такой акцыі ўдзельнічаў і я, калі працаваў у МЗС. І галоўнае — дзеці вельмі рады. У гэтым мы падобныя і ў Беларусі, і ва Узбекістане пытанні чытання і кнігавядання пад пільнай увагай. Усё ж пад уплывам інфармацыйных тэхналогій папулярнасць чытання крыху зніжаецца. Але кіраўнікі краін нацэлены на падтрымку гэтай сферы.

— Дзень роднай мовы — значнае свята для краіны?

— Мы адзначаем яго 21 кастрычніка — пастанавлена Прэзідэнта аб шырокім святкаванні Дня узбекскай мовы было прынята ў 2019 годзе. Увага да пытання мовы ў нас вельмі пільная. Ім займаецца, галоўным чынам, Дэпартамент па развіцці дзяржаўнай мовы пры Кабінеце Міністраў Узбекістана, галоўная задача якога — распаўсюджванне узбекскай мовы не на шкоду іншым. Калі родная мова паірае — паірае нацыя. Улада гэта добра ўсведамляе. Напрыклад, апошнім часам недзе 90 % усіх міністэрстваў і ведамстваў перайшло на узбекскую мову. Хоць працэс гэты, вядома, даволі марудны і складаны. Шмат у чым дапамагае Інстытут узбекскай мовы, літаратуры і фальклору пры Акадэміі навук, які праводзіць даследаванні і даводзіць іх вынікі да грамадства.

Дзень узбекскай мовы мы адзначаем не толькі ў краіне, але і за яе межамі. Статystыка сведчыць, што па ўсім свеце пражывае каля 50 мільянаў узбекаў. Па ініцыятыве ўрада ў розных кутках Зямлі ствараюцца клубы узбекскай мовы. У Беларусі такі таксама ёсць. Уваходзяць у яго, галоўным чынам, студэнты, якія вучацца ў асноўным у БНТУ

і БДУР. Мы праводзім розныя мерапрыемствы, перадаём выданні на узбекскай мове. Літаральна месяц таму атрымалі новую партыю кніг рознай тэматыкі. Мне здаецца, у Беларусі патрэба ва ўзбекскіх кнігах ёсць. Калі адбылася перадача выданняў ад Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, мы ў сваю чаргу падарылі ёй прыкладна 50 кніг, у іх ліку — Тлумачальны слоўнік узбекскай мовы ў 5 тамах, што пабачыў свет у 2021 годзе. У ім дадзена тлумачэнне ажно 80 тысяч слоў узбекскай мовы. Такім чынам, у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ёсць раздзел, прысвечаны ўзбекскай мове і літаратуры.

— Дарэчы, ці існуюць зараз праблемы ў бібліятэчнай сістэме Узбекістана? Шмат гадоў пытанне бібліятэч абмяркоўваецца ва ўсіх краінах свету, і не заўсёды можна зрабіць адзначныя высновы.

— Натуральна, поставацыя краіны прайшлі пэўны перыяд, калі бібліятэка не атрымлівала належнай падтрымкі ад дзяржавы. І ў нас быў такі час, калі меней увагі надавалася і навуцы, і літаратуры, і кнігавяданню... Але хаос у гэтым плане не назіралася. Бібліятэкі — гэта найперш адукацыя. А адна з асноўных задач, якія ставіць перад сабой кіраўнік дзяржавы, — павышэнне ўзроўню адукацыі.

— Якія вынікі удалося дасягнуць?

— Істотна павялічылася колькасць вышэйшых навучальных устаноў, удасканалілася сістэма дзіцячых садкоў. Дарэчы, у Беларусі вельмі якасная адукацыя, якую мы прызнаем. Нашы адукацыйныя сістэмы плённа ўзаемадзейнічаюць: укараніў спецыяльныя праграмы, створаны Беларуска-ўзбекскі міжгаліновы інстытут прыкладных тэхнічных кваліфікацый, у якім ужо навучанца 700 студэнтаў. Установа адукацыі ў Ташкенце — сумесны праект Беларускага нацыянальнага і Ташкенцкага дзяржаўнага тэхнічных універсітэтаў.

— Наколькі ва Узбекістане надаецца ўвага кніжным крамам? Ці даступныя цэны на кнігі?

— Калі прапаноўва Прэзідэнта Узбекістана аб папулярнасці чытання была агучана, ва ўсіх, нават самых аддаленых населеных пунктах, былі арганізаваны ці бібліятэкі, ці кніжныя крамы. Я ніколі не бачыў, каб нашы крамы пуставалі. Яны становяцца ўсё больш цікавымі, асабліва для моладзі, для якой ствараюцца прадуманыя каворкінгі. Кніжныя крамы ва Узбекістане працуюць даволі паспяхова, а кніга вельмі даступная. Калі пераводзіць у беларускую валюту, то за 200 рублёў можна набыць не меней 20 кніг рознай цэнавай катэгорыі. Такім чынам, з часам можна сабраць дастойную хатнюю бібліятэку. Натуральна, збіраю яе і я: зараз прыкладна 300 асобнікаў. З родзічамі, сябрамі і калегамі дзелімся выданнямі, рэкамендуем нешта адно аднаму.

— Якое ў вас стаўленне да кніжных фестываляў? Ці можаце параўнаць міжнародныя выстаўкі-кірмашы ў Мінску і Ташкенце?

— Выстаўкі такога кшталту мне вельмі падабаюцца, бо ёсць магчымасць убачыць свет. Людзі цікавяцца рознымі кнігамі, імкнучыся нешта набыць. Я таксама не магу стрывацца і нешта купляю — не толькі сабе, але і блізкім. Мне здаецца, калі чалавек аказваецца ў гэтых абставінах, ён нібыта губляецца: забывае пра мітусню навакольнага свету, быт і працу... Бібліятэка, кніжная крама, выстаўка-кірмаш валодаюць унікальнай атмасферай, якая мне вельмі даспадобы.

Такія маштабныя праекты ў розных сталіцах не вельмі адрозніваюцца, фармат пастаянны і надзейны. Мяняюцца толькі акалічэнні. Напрыклад, у Ташкенце кірмаш часцей адбываецца на адкрытым паветры. Іншая справа — перыядычнасць. На маю думку, падобныя мерапрыемствы трэба праводзіць часцей, магчыма, з рэгіянальным ухілам. Усё ж міжнародныя выстаўкі больш складаныя ў плане арганізацыі.

— Напярэдадні Мінскай міжнароднай выстаўкі-кірмашу, падчас якой пройдуць Дні літаратуры Узбекістана ў Беларусі, парайце, калі ласка, чытачу «ЛіМ» тых аўтараў, на творы якіх было б варта звярнуць увагу.

— Апошнім часам больш цікаўно гістарычнай літаратуры рэгіянальнага характару. Калі казаць пра мастацкую літаратуру, то магу згадаць Эркіна Вахідава, Гафура Гульма, Абдулу Арышава... Натуральна, абавязкова для чытання Алішэра Наваі, хоць, бяспрэчна, падобных класікаў даволі складана вывучаць, бо стваралі яны на стараўзбекскай мове. Але існуюць цікавыя беларускамоўныя пераклады.

Гутарыла Яўгенія ШЫЦЬКА

Урок, які вучыць быць розным

Аматар беларускай літаратуры, таленавіты перакладчык, выбітная ўзбекская пісьменніца Рысалат Хайдарова не раз была ў Беларусі, брала ўдзел у творчых сустрэчах. Напярэдадні Дзён літаратуры Узбекістана ў Беларусі і XXX Міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу літаратарка расказала аб бягучых праектах пісьменніцкай арганізацыі Узбекістана, падзялілася планами і чаканнямі, звязанымі з удзелам у маштабных мерапрыемствах.

— Шаноўная Рысалат, акрэсліце, калі ласка, прыярытэтыя кірункі ў міжнародным культурным супрацоўніцтве Узбекістана.

— Ёсць мудрая ўзбекская прымаўка: «Той, хто не сябруе з бліzkім суседам, не сябруе і з далёкім». Нашы прыярытэты ў міжнародных сувязях вынікаюць з гэтай прымаўкі.

За апошнія два-тры гады Узбекістан стаў членам адразу некалькіх міжнародных арганізацый, і як вынік гэтага адбыліся некаторыя змены ў сферы міжнародных сувязей. Напрыклад, Саюз пісьменнікаў Узбекістана пачаў цеснае супрацоўніцтва з міжнароднай арганізацыяй ТЮРКСОЙ, хаця з краінамі — удзельніцамі гэтай арганізацыі — Турцыяй, Азербайджанам, Казахстанам, Кыргызстанам, а таксама Туркменістанам (які мае статус назіральніка) — у нас здаўна наладжаны літаратурныя сувязі. На цяперашнім этапе мы працуем у межах праектаў, што ажыццяўляе ТЮРКСОЙ. Гэта своеасаблівы і захарпальны працэс. Так, у сувязі з тым, што Узбекістан прыняў чарговы саміт цюркскіх краін у старажытным горадзе Самаркандзе, летась мы падрыхтавалі да друку найлепшыя творы літаратуры краінаў членаў ТЮРКСОЙ у 100 тамах. Кніжная серыя называецца «Жамчужыны цюркскай літаратуры». У яе ўвайшлі творы, апавяданні, пазмы, раманы і апавесці 1010 літаратараў вышэйзгаданых краін і Венгрыі, якая разам з Туркменістанам з'яўляецца назіральнікам у гэтай міжнароднай арганізацыі. Усе творы, што ўвайшлі ў 100-томнік, былі пераствораны з мовы арыгінала, толькі

мову нароўні з намі працавалі і турэцкія перакладчыкі.

У нашых міжнародных сувязях асаблівае месца займае супрацоўніцтва з літаратурнымі арганізацыямі краін СНД — на працягу больш чым 70-гадовага перыяду нашы краіны цесна ўзаемадзейнічалі. Натуральна, трэба захаваць гэтыя сувязі.

— Падзяліцеся планами Саюза пісьменнікаў Узбекістана на найбліжэйшую і далёкую перспектывы ў плане міжнародных сувязей.

— Летась мы падпісалі мемарандум аб супрацоўніцтве з Саюзамі пісьменнікаў Беларусі і Сербіі. Насамрэч мы ўжо на працягу некалькіх гадоў кантактуем з Саюзам пісьменнікаў Беларусі — тобок, задакументавалі і афіцыйна замацавалі нашы літаратурныя дачыненні.

Цяпер наладжваем сувязі з літаратурнымі арганізацыямі Саудаўскай Аравіі. У 2021 годзе ў Саудаўскай Аравіі пачыла свет кніга «Апавяданне ў сучаснай узбекскай літаратуры. Літаратурна-крытычнае даследаванне і выбраныя апавяданні», дзе ў перакладзе на арабскую мову былі надрукаваны творы такіх узбекскіх пісьменнікаў, як Абдулхамід Чулпан, Абдула Кадыры, Гафур Гулям, Абдула Кахар, Саід Ахмед, Уткур Хашымаў, Хуршыд Дуستمухамед. У 2021 годзе ў Ташкенце выйшла некалькі кніг з творами пісьменнікаў Саудаўскай Аравіі. Аўтар дадзеных праектаў — прафесар Ташкенцкага ўніверсітэта ўзбекскай мовы і літаратуры імя Алішэра Наваі Муртаза Саідумаў. Цяпер у Ташкенце на ўзбекскай мове публікуюцца даследаванні арабскіх вучоных аб нашай нацыянальнай прозе. Нам неабходна пацярпець супрацоўніцтва з літаратурнымі арганізацыямі Саудаўскай Аравіі.

Летась Узбекістан далучыўся да Міжнароднай арганізацыі дзіцячых і юнацкіх кніг ІВВУ. Гэта з'яўляецца цікавай перспектывай для Саюза пісьменнікаў Узбекістана.

— Што патрэбна, акрамя ўласна ўзаемаперакладаў, каб развіццё міжнароднае супрацоўніцтва пісьменніцкіх арганізацый?

— Супрацоўніцтва пісьменніцкіх арганізацый розных краін не абмяжоўваецца ўзаемаперакладамі, хаця яны з'яўляюцца неабходнымі ўмовамі сумеснай работы, што павышаюць узровень інфармаванасці ў сферы літаратуры, спрыяюць узбагачэнню нацыянальнай літаратуры. Сёння абстаноўка такая, што пісьменнікі-гуманісты не павінны заставацца ўбока ад таго, што адбываецца ў свеце, бо пагрозы (экалагічны крызіс, зніжэнне культурнага ўзроўню, шавінізм, рэлігійны фанатызм, расізм) небяспечныя для ўсіх, незалежна ад нацыянальнасці і веравызнання. Што моцна зрабіць пісьменнікі для таго, каб прадухіліць такія з'явы ці супрацьстаяць ім? Набірае абароты такая праблема, як бескультур'е, навізаннае чалавечтву пад назвай «глобальная культура», і гэта — нагода для роздуму пра спосабы захавання ідэнтычнасці нацый. Літаратура заўжды несла гуманістычныя ідэі, таму нацыянальныя літаратуры, на якой бы мове, якімі метадамі ці формамі ні ствараліся б, павінны ажыццяўляць агульную місію — падштурхоўваць грамадства да гуманістычнага існавання. У гэтым узаемадачыненні пісьменнікі розных краін неабходны, таму і міжнародныя літаратурныя сувязі павінны стварацца незалежна ад палітычных поглядаў.

— У розных народаў заўжды ёсць тое, што іх аб'ядноўвае, і ўласна ідэнтычнае: унікальныя досвед нацыянальна-гістарычнага развіцця, асаблівасці менталітэту. Што, на вашу думку,

найбольш істотнае ў плане ўзаемапрапанінення літаратур?

— Найперш, на маю думку, агульны гістарычны шлях, хаця б на пэўным адрэзку, а таксама блізкі менталітэт. Мы ў тым пераканаліся, калі рыхтавалі да друку 100-томнік «Жамчужыны цюркскай літаратуры». Гістарычныя карані Азербайджана, Турцыі, Туркменістана, Казахстана, Кыргызстана і Узбекістана агульныя, у іх шмат кропак судакранання ў гісторыі, што абумоўлівае ўзаемапрапаніненне літаратур. У творчасці Чынгіза Айтматава ёсць такія цікавыя моманты: у яго творах моцныя алюзіі на ідэі Алішэра Наваі. Так, ідэя, блізкая да разумення падання аб манкуртах, ёсць у «Пеціарыты» Алішэра Наваі. Але тэма манкурта ў Чынгіза Айтматава адрозніваецца сюжэтным ходам і драматызмам (у Алішэра Наваі яна мае філасофскі падтэкст). Такое супуча і ўзаемапрапаніненне вельмі важныя ў развіцці літаратур — нішто з нідкуючы ў ўзнікненне, заўжды ёсць першааснова.

І яшчэ адметны момант: у 1940-х гадах у творчасці беларускіх (які і рускіх) пісьменнікаў з'явілася тэматыка Узбекістана, што потым стала пунктам адліку для збліжэння ўзбекскай і беларускай літаратур. Гэтымупрыяла і развіццё перакладчыцкай дзейнасці 60—80-х гадоў мінулага стагоддзя, калі ўзбекскія пісьменнікі пераставалі творы беларускіх калег, а беларускія перакладчыкі — узбекскую літаратуру. У нашых літаратурах ёсць блізкія тэмы. У беларускіх літаратараў заўважана аднолькавыя матывы з узбекскімі: імкненне не адыходзіць ад гістарычных традыцый, стварэнне новай літаратуры на аснове класічных тэндэнцый.

Нямала кропак судакранання і ў дзіцячай літаратуры. У творчасці яркага ўзбекскага дзіцячага пісьменніка Анвара Абіджона і беларускіх пісьменнікаў Алеся Карлюкевіча і Генадзя Аўласенкі можна заўважыць адзінства творчых канцэпцый, блізкія мастацкія стылі.

Насамрэч узаемапрапаніненне літаратур — працэс непазбежны. Узбагачаецца нацыянальная літаратура і на выхадзе атрымліваюцца шэдэўры сусветнага маштабу. Але найцікавейшае тое, што ўнікальныя аўтэнтычныя досвед літаратуры таксама не ўзнікае на пустым месцы, гэта вынік сінтэзы.

— У вашым багажы перакладчыка ёсць творы Салжаныцына, Буніна, Андрэяча, нашых сучаснікаў, якія загалі на вашай роднай мове. Ці было нешта агульнае паміж аўтарамі, якіх вы выбіралі для перакладу? Альбо яны былі самі па сабе цікавыя вам як асобы?

— Івана Буніна пераставарыла таму, што надзвычай падабалася яго проза, хаця доўга не наважвалася ўзяцца за пераклад. З Салжаныцыным атрымалася

наадварот: не было іншага выйсця, як узяцца за гэтую работу. Калі звярнулася ў выдавецтва за прапановай сваіх паслуг перакладчыка для 100-томніка «Жамчужыны рускай літаратуры», там заставалася толькі апавесць «Адзін дзень Івана Дзянісавіча». Пераклад Салжаныцына даў мне нялёгка: складаная, лексічна малавядомая мова (крымінальны жаргон, шмат слоў з асроддзя рускага сялянства), маркотныя карціны апаведу... Пасля таго, як 100-томнік пабачыў свет, я даведалася, што да мяне ад працы над Салжаныцыным адмовіліся два перакладчыкі!..

Зазвычай бяруся за пераклад, калі твор мне спадабаўся, нечому вучыць у творчым плане, чымсьці захарпляе. Апавяданні Алеся Бадака, Людмілы Рублеўскай, Алега Ждана якраз такія. Уразіла, які шырокі ахоп рэчаіснасці ў творах Іва Андрэяча. Захаравала ідэя, форма рамана «Мост над Дрынай»: зрабіць галоўным героем... мост?! Мост, пабудаваны над ракой Дрынай пяць стагоддзяў таму. Ён з'яўляецца немым сведкам падзей, што мелі месца ў грамадстве, ён злучае людзей незалежна ад іх веры і нацыянальнасці. Вельмі цікавы сюжэт!

Нядаўна скончыла пераклад на ўзбекскую мову апавесці Уладзіміра Караткевіча «Сівая легенда». Вельмі ўразліва ідэя, форма і стыль апаведу. Караткевіч на высокай ноце апісаў бязмежную любоў і свабоду — я пераканана, што ўзбекскі чытач абавязкова павінен прачытаць гэты твор. Ён рыхтуецца да публікацыі ў часопісе «Жахон адабіёты» («Сусветная літаратура»).

Пераклад — гэта як урок майстэрства, ён вучыць пісьменніка быць розным. Вось чаму многія ўзбекскія творцы пакінулі багатую спадчыну мастацкага перакладу. І я — адна з іх паслядоўніц.

— Наперадзе — XXX Міжнародная кніжная выстаўка-кірмаш. З чым прыедзеце пісьменнікі Узбекістана, пра што будзе распавядаць?

— У межах XXX Міжнароднага кніжнага кірмашу пройдзе Дні ўзбекскай літаратуры. Гэта будзе ўзгоднена на сутрэчы з прадстаўнікамі Саюза пісьменнікаў Беларусі ў Ташкенце на Міжнародным кніжным кірмашу *Tashkent Book Fest*, што прайшоў летась у лістападзе. Маюць адбыцца літаратурны вечар, прысвечаны творчасці вялікага ўзбекскага паэта і мысліцеля Алішэра Наваі, прэзентацыя паэтычнага зборніка Якуба Коласа на ўзбекскай мове «Кадрон кушклар» («Родныя напевы»), а таксама літаратурны вечар, прымеркаваны да 120-годдзя слаўнага ўзбекскага паэта Гафура Гуялама. А яшчэ будзе арганізавана пераасоўная выстаўка архіўных фатадзямкаў на тэму «Унёсак узбекскага народа ў перамогу ў Другой сусветнай вайне».

Для ўдзелу ў Днях узбекскай літаратуры ў Мінску прыедуць нашы відомыя пісьменнікі. Сярод іх — Салім Ашур — паэт, яго вершы прывабліваюць чытача арыгінальнай формай і зместам, Сіражудзін Раўф — галоўны рэдактар аб'яднанай родакцыі часопісаў «Шарк юлдузі» — «Зорка Усходу» — літаратурны выданні ў Узбекістана, што маюць найбагацейшую традыцыю. У 2021 годзе часопіс «Шарк юлдузі» адзначыў 90-гадовы юбілей, а летась 90 гадоў святкавала «Зорка Усходу». Мікалай Ільін — паэт і перакладчык, узнагароджаны ордэнам «Дуслік» («Дружба»), выбітны перакладчык узбекскай паэзіі, Алімджон Даўлатаў — вучоны, нававед, Кучкар Наркабіл — пісьменнік і драматург, аўтар адметных твораў на тэму Другой сусветнай і Афганскай войнаў. Думаю, што адбудуцца сустрэчы і творчыя дыскусіі беларускіх чытачоў і ўзбекскіх літаратараў.

Гутарыла Таша ШПАКОЎСКАЯ

Нядаўна скончыла пераклад на ўзбекскую мову апавесці Уладзіміра Караткевіча «Сівая легенда». Вельмі ўразліва ідэя, форма і стыль апаведу. Караткевіч на высокай ноце апісаў бязмежную любоў і свабоду — я пераканана, што ўзбекскі чытач абавязкова павінен прачытаць гэты твор. Ён рыхтуецца да публікацыі ў часопісе «Жахон адабіёты» («Сусветная літаратура»). Пераклад — гэта як урок майстэрства, ён вучыць пісьменніка быць розным. Вось чаму многія ўзбекскія творцы пакінулі багатую спадчыну мастацкага перакладу. І я — адна з іх паслядоўніц.

пераклады з венгерскай — пры дапамозе рускай мовы. Гэта быў маштабны міжнародны праект — у падборку неабходных матэрыялаў з намі супрацоўнічалі пісьменніцкія арганізацыі Казахстана, Кыргызстана і Азербайджана, спатрэбіліся і парады турэцкіх перакладчыкаў. У падрыхтоўцы тамоў казахскай і кыргызскай літаратур браў удзел і ўзбекскія літаратары, якія стала жывуць у Казахстане і Кыргызстане, над перакладам апавяданняў сучасных турэцкіх пісьменнікаў на ўзбекскую

Слова ад двух народаў

З'яўленне фундаментальнага твора «Улюбёны сэрцаў» класіка ўзбекскай літаратуры Алішэра Наваі ў перакладзе на беларускую мову звязана з іменем беларускага імама, перакладчыка Дзмітрыя (Давуда) Радкевіча. Аб адметнасці мовы ўзбекскага паэта, сувязі дзвюх кран і доўгім шляху выдання пагутарылі з перакладчыкам і старшынёй рады ўлемаў Мусульманскага рэлігійнага аб'яднання ў Рэспубліцы Беларусь.

У школе да мяне прыйшло разуменне, што я не хрысціянін, ні іўдзеі, ні атэіст. У мяне ёсць свая рэлігія, культура і, можна сказаць, мова — арабская, бо яна ёсць мова ісламу. Пасля быў перыяд навучання ў Гродзенскім педагагічным каледжы. Гэты час спрыяў майму разуменню свайго месца ў грамадстве. То-бок не проста ў сям'і, а ў нейкай большай супольнасці, дзе адна аснова — рэлігія, нягледзячы на ўсе іншыя адрозненні.

На той жа адрэзак часу прыходзіўся і бум друку ў краіне, гэта былі 90-я гады. Тады выходзіў часопіс «Байрам» (з персідскай мовы — «святочны дзень». — *Заўв. рэд.*), які атрымалася аднавіць у апошнія гады. Тады існавалі і іншыя рэгіянальныя выданні, як, напрыклад, «Нур-свет», выданнем якога займаўся імам Слоніма Сулейман Байрашэўскі.

Тады мне на вочы ўпершыню і трапілася імя Алішэра Наваі. У Гродне ў букіністчнай краме я знайшоў 10 том поўнага збору твораў паэта. Выдадзены яны былі да важнай даты — 500-годдзя з дня нараджэння Алішэра Наваі. Быў зроблены максімальна поўны пераклад твораў на рускую мову, акрамя рэлігійных частак.

З-за гэтага кніга «Улюбёны сэрцаў», якую я пазней перакладаў, была пазбаўлена першай часткі, дзе мыслар усхваляе Бога і прарока Мухамеда (мір над ім). Гэта была магчыма для людзей даведацца пра дзівосны свет класічнай усходняй літаратуры. Мяне проста зачаравалі яго манера выкладання тэксту, жанр — садж — «рыфмаваная проза». Наколькі гэта былі трапныя выразы і наколькі перакладчык А. Рустамаў ашчадна паставіўся да арыгінальнага тэксту.

Пазней у мяне была магчыма азнаёміцца з арыгінальным тэкстам на ўзбекскай мове, а дакладней на стараўзбекскай. Там маецца шмат арабізмаў, персідзмаў.

Далей было навучанне ў Беларускам дзяржаўным педагагічным універсітэце імя Максіма Танка, дзе працягнулася маё асэнсаванне сябе як часткі татарскай супольнасці. Таму і дыпломная праца, а пазней і магістарская дысертацыя былі прысвечаны гісторыі ісламу на тэрыторыі Беларусі. Пасля магістратуры паступіў у Маскоўскі ісламскі інстытут, паколькі ўзнікла неабходнасць лепш зразумець іслам, яго нормы і ўплыў на сусветную культуру.

Вучыўся завочна, таму што тады я ўжо быў на пасадзе імама ў Ашмянскім малітоўным доме. Для мяне гэта быў дастаткова містычны досвед. Паралельна працаваў у раённай газеце «Ашмянскі веснік». Тады ж я і вырашыў вярнуцца да таго самага 10-га тома.

Я яго шмат разоў чытаў, перачытваў, даваў чытаць іншым. Вярнуўся і вырашыў паспрабаваць перакласці. Кніга стала маім першым досведам у перакладах. Было цікава, як гэта загучыць, як тэкст наогул будзе выглядаць па-беларуску.

Пераклад быў скончаны ў 2017 годзе, і на працягу яшчэ двух гадоў я час ад часу звяртаўся да першага варыянта, пераглядаў, правіў. Лічыў тады, што пераклад я зрабіў, ён некаму патрэбны, значыць, калісьці абавязкова ўсё складзецца. Будзем глядзець, а не будзем спяшацца.

Дзмітрый (Давуд) Радкевіч.

Толькі пэўныя ўрыўкі і вытрымкі з перакладзенага тэксту публікаваліся ў нашым часопісе «Байрам». Нумары выдання з творамі Алішэра Наваі ў хуткім часе можна будзе прачытаць на сайце мусульманскага рэлігійнага аб'яднання, куды мы плануем выклаці архівы. Лічу, нічога не трэба хаваць, няхай людзі чытаюць і радуюцца.

У 2020 годзе дарадкам пасла Узбекістана ў Беларусі з'яўліўся Даніяра Абідаў. Ён удзельнічаў у святкаванні 25-годдзя мусульманскага рэлігійнага аб'яднання, і яму падказалі, што імам Дзмітрый Радкевіч перакладаў Алішэра Наваі. Мы стэлефанаваліся, і ён прапанаваў выдаць пераклад кнігі «Улюбёны сэрцаў».

Цягнулася ўсё дастаткова доўга. Я тады наогул упершыню пазнаёміўся з сістэмай кнігавыдання. Бадай што ўсё лета дапрацоўваў кнігу.

Раней я згадаў, што ў тым самым 10-м томе, які я першым прачытаў, не было ўступу, у якім ідзе традыцыйнае для ісламскай літаратуры ўсхваленне Бога. У беларускім варыянце дадаў яго, зрабіўшы пераклад поўным. Да неапублікаванай раней часткі падрадкавы пераклад стварыў усходназнаўца Дзмітрый Сеўрук.

Да 580-га юбілея Алішэра Наваі ў 2021 годзе кніга выйшла і была прэзентавана ў лютым. Наклад сціплы, усяго 99 асобнікаў, але для беларускай перакладной літаратуры важна. Я па сёння ўдзячны шануюнаму паслу Узбекістана Н. Юсупаву і шануюнаму Д. Абідаву за дапамогу ў выданні. Традыцыйна кніга выстаўляецца на стэндзе Узбекістана на Мінскім міжнародным кніжным кірмашы.

Што датычыцца перакладаў іншых твораў Алішэра Наваі, то яны таксама ў працэсе. Справа тут у тым, што «Улюбёны сэрцаў» — яго самая апошняя кніга, і я сабіста хацеў, каб яна загучала па-беларуску, каб стала вядомай не толькі мне, іншым аматарам узбекскай культуры, але і тым, хто любіць беларускую мову і трапнае слова.

Мяне ў свой час вельмі натхніла пазіцыя сярэднявечнага аўтара. У яго часы персідская мова была больш важная, чым цюркская. А Наваі прапанаваў і на цюркскай пісаць, таму што яна ж ёсць.

Калі казаць больш структурна аб далейшых планах працы сумесна з узбекскім бокам, то маю чым падзяліцца. Сярод багатай узбекскай спадчыны ёсць цікавая кніга, якую планую перакласці на беларускую мову. Не мастацкая, а цалкам рэлігійна-навуковая — «Трактат па суфізме» Абу Бакра аль-Калабадзі. Ён быў вучоным і аўтарам першай навуковай працы менавіта па суфізме (*ісламская этыка*. — *Заўв. рэд.*) на тэрыторыі Узбекістана і ў межах нашай ханафіцкай школы.

Абавязкі імама і аспіранта Інстытута мовазнаўства не дазваляюць займацца толькі перакладам трактата. Зараз больш заняты перакладамі Карана на беларускую мову, гэта трэба для дысертацыі. Справа няпростая, паколькі поўнага перакладу Карана пакуль няма. Таму аналізую рукапісы і ўрыўкі ў часопісе «Байрам» і іншых выданнях.

Дзякуючы спрыянню спадара Даніяра Абідава мне пашчасціла паўдзельнічаць у Міжнародным кангрэсе Сусветнага таварыства па вывучэнні, захаванні і папулярызацыі культурнай спадчыны Узбекістана, які праходзіў у Ташкенце ў 2020 годзе. Краіна сапраўды зараз на ўздыме ва ўсіх сферах: актыўнае будаўніцтва, аднаўленне культуры і рэлігіі. Шмат рэсурсаў выдаткоўваецца для звароту да гістарычнай спадчыны.

Хацелася б, каб далейшае супрацоўніцтва паміж нашымі краінамі было яшчэ больш плённым. Перакананы, што нас чакаюць новыя далеглыды і новыя адкрыцці.

Гутарыла Яна ЦЭГЛА

Велікадушны чалавек — гэта сокал

Урывак з кнігі

Заўвага аб шчодрасці і спрыянні

Шчодрасць — гэта дрэва, што ў садзе чалавецтва цвіце, ці, дакладней, з гэтага дрэва карысны плод, які на ім расце. Яно — хвалі мора краю людскога ці нават каштоўны жэмчуг дна марскога. Чалавек без шчодрасці — гэта вясновыя хмары без дажджу радаснага, гэта татарскі мускус, які не пахне, някасны. Калі дрэва без пладоў — гэта лес дрывяны, недажджавая хмара — гэта проста дым.

Чалавек, пазбаўлены шчодрасці, падобны на ракавіну без жамчужыны — каму патрэбен пусты чарапашны панцыр і пустая ракавіна? Скупы не трапіць у Рай, калі нават ён з роду прарокаў, шчодры не трапіць у Пекла, калі нават прагоў мае многа. Шчодры — гэта хмара, што дорыць ураджаю ласку, скупы — гэта нібы тая, што каласы і зярняты падбірае, мурашка.

Мужы, уккрытыя ценом велікадушна, валодаюць шчодрасцю, бо гэта ёсць якасць Цара святасці. Шчодрасць для чалавека — гэта цела, а велікадушна — душа ў целе без хвароб; велікадушныя здзяйсняюць безліч спраў добрых. Чалавека без велікадушна — чалавекам не заві, бо чалавек без душы — не жывы.

Велікадушны чалавек — гэта сокал, што высока ў небе лятае, а маладушны — каршун, які хіба на мышэй страх наганяе. Сокал на руцэ цара красуец-

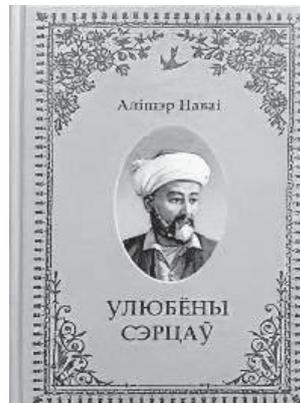
ца, каршун — падлай сілкуецца. Справа льва — карміць звяроў ад свайго палывання, занятак мышы — красці манеты, абшнырваючы куты жытла ў нізкім стане. Велікадушны, калі нават ён бедны, не стане нізкім; маладушны, калі нават знойдзе скарб, не стане высокім. У платана пустыя рукі, але ён ад гэтага не менш высокі, у зямлі хаваецца скарб, але яна ад гэтага не менш нізкая.

Нібы зорка, высока становіцца шляхетных людзей, але яшчэ вышэй становіцца людзей шчодрых.

Марнатраўнасць і мантацтва — гэта не шчодрасць, а пахвальба. Таго, хто спальвае сваю маёмасць, вар'ятам называюць, тыя, хто днём іе расіць камфарныя свечкі, вар'ятамі завуцца. Даваць людзям грошы напакказ — гэта подласць, а за гэта называць сябе шчодрым — гэта нахабства, таму не шчодры, а скупы той, хто не дае, пакуль яго не бачаць народ і грамадства. Ад шчодрасці далёкі і той, хто прывык толькі пасля просьбы даваць, але лепш ужо не даваць, чым прыставаць. Шчодрым лічы таго, хто палова апошняга праснака годнаму дае; сапраўдным чалавекам лічы таго, хто сам не есць, а ўсё гаротнаму аддае.

Як быць шчодрым

Частаваць — людзям дагаджаць, апранаць — заганы пакрываць. Дарыць

своечасова зношаную вопратку — шчодрасць, дарыць не ў час распыты золатам халат — нізасць. Калі не хочаш, каб твае прадукты харчавання сапсаваліся, частуй іншых; калі не хочаш, каб знасілася твая вопратка, апранай іншых.

Такія асаблівасці шчодрасці, аднак высакароднасць — гэта справа іншая.

Пра высакароднасць

Высакароднасць азначае цяжар бедстваў пакутніка на сябе браць і яго ад пакут вызваляць. Гэта значыць —

падстаўляць сваё цела пад шыпы яго пакут і квітнець ад іх уколаў, нібы ружа; пра гэта нікому не казаць, рота не раскрываць, чалавеку, якому ты аказаў дабрадзеіства, пра гэта не нагадваць, нават у твар яму не паіраць.

Высакароднасць — гэта справа найвысакароднейшага з высакародных, шчаслівага лёсам; чалавек, які валодае высакароднасцю, мае гэтую якасць ад Цара нябёсаў.

У цяперашні час траву высакародную можна знайсці хіба толькі ў агурковай краме, а сонца міласэрнасці не сыходзіць з неба на зямлю. У чалавечай прыродзе няма высакароднасці, сярод людзей не знайсці высакароднага...

Пра мужнасць

Мужнасць і высакароднасць — блізкія сваякі, якіх няма ў гэтым жыцці; яны — двойняты, але іх на зямлі не знайсці. Пасля таго, як яны пераканаліся ў нявернасці людзей і былі забыты, збеглі ад чалавечага роду ў край нябыту. Чалавек, які валодае высакароднасцю, не лічыць разумным заставацца з гэтым сваім каштоўным таварам, чалавек з мужнасцю не жадае заставацца без гэтай якасці і такога выразу твару.

Пераклад
Дзмітрыя (Давуда) РАДКЕВІЧА

Напярэдадні Дзён літаратуры Узбекістана, што пройдуць у Беларусі ў межах XXX Міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу, да ўвагі чытача — творы выбітных узбекскіх пісьменнікаў: ад класікаў сусветнага маштабу, як Алішэр Наваі, да сучаснікаў, многія з якіх возьмуць удзел у творчых мерапрыемствах на наступным тыдні ў Мінску.

«Успомню водар горкага міндаля»

Мухаммад АЛІ

* * *

Нам калісьці гаварыў Хаям:
«Прамінае ўсё і ўсё тут тло.
І памру я некалі тут сам
І патухне слоў маіх святло.»
Нам калісьці гаварыў Хаям.

Толькі ўсё ж бываюць чуды ў нас!
Сам сабе пярэчыць наш Хаям:
Словы сказаныя ім у даўні час
Асвятляюць наша сёння нам!
Толькі ўсё ж бываюць чуды ў нас...

Сіражыддзін САІД

Чагоніен¹

Кумган,
Кумган,
Поўны пяску кумган.
Сытлюцца чарпакі стагоддзі ў пясок.
Тут ні адзін не сустрэнеш курган.
Курган,
Курган,
Поўны пяску курган.
І ўжо вадую
знікае ў пясок
твой радок:
«Хто ведае край, што мяне век лекуе
ад ран?..»

¹ Чагоніен — старажытная назва мясцовасці ў Цэнтральна-Азіяцкім рэгіёне.

Ачак

На поўнач ці на поўдзень я іду,
ва ўрочышчах гісарскіх ці на скалах,
матуліна цяпло святое рук
у ачагах каменных не прапала.

З дзяцінства рэхам булькае кумган.
І што я ні рабіў бы ў свеце белым,
глядзіць ён — хлопчык, —
як бурліць казан.
Мо гэта я, той хлопчык загарэлы?

Я там у дальняй далі бачу зноў
праз туманы гадоў і праз завіе —
агонь у кожным з нашых ачагоў
над Шэрабадскім стэпам ружавее.

І хай ніколі не пакіне нас
агонь, хай ён ніколі не астыне
у нетутэйшых акіянах і пустынях,
дзе будзем мы, самотныя, якраз.

Асілю перашкоды я любяць.
І мне не трэба ачагоў другіх,
як родных, як тыя дарагія,
дзяцінства залатога ачагі.
З узбекскай.
Пераклад Віктара ШНПА

Геаграфія маёй душы

Я — маленькая краіна,
У ёй гады — мае гарады,
Месяцы — іх насельнікі,
А дні — гэта дзяцінствы месяцаў.

Я — маленькая краіна,
Сталіца яе — маё жыццё.
І гэтай сталіцы я сам заступнік,
І я ж — яе насельніцтва.
А ўсе іншыя — толькі вандроўнікі.

Я — маленькая краіна,
І памяць мая — музей,
Дзе ў лустэраках туманнах
Захоўваецца яшчэ маё мінулае —
Азбука майго жыцця.

Я — маленькая краіна,
Нараджэнне і смерць —
Прастор маёй геаграфіі.

У забытанай карце часу
Сціраецца маё жыццё,
І вам ад яго застаецца
Толькі карта душы — мая песня.

* * *

Змяшаліся смерць і трызнненне,
Змяшаліся ноч і дзень,
І светлы палёт натхнення,
І смутку гаротны цень.

Зямля і неба зліліся,
Час змяшаўся з зямлёй,
Белае з чорным спляляся,
Лекі з хваробай самой.

Зіма не саступіць вясне,
Як кроў на снезе бутон...
Кветкі, а побач снег
І ззяра шэрых варон.

Усё, што здараецца ў нас,
Калісьці ўжо з намі было.
Світанак у цемры завяз,
А з цемры бруціцца святло.

Каханне з расстаннем сплялося.
Куды, свет, твой шлях ляжыць?
А нам ад жыцця засталася
Сумленна яго пражыць!

З узбекскай.

Пераклад Генадзя АУЛАСЕНКІ

Кучкар НАРКАБІЛ

* * *

Слаўны Мінск. Гэты велічны новы музей.

Тут з парога я ўбачыў вайну.
Сэрца цісне ў мяне і ў людзей
Праз самотную цішыню.
Нібы я — у Афгане. У памяці зноў
Успываюць трывожныя дні.
Але тут з той, Айчыннай, убачыў я кроў.
Яна ў сценах, ты толькі крані.
Гэта Гітлер, той жудасны лодажэр,
Бойню ў гэтай зямлі развязаў.
Лютаваў тут фашыст ненасытны,
як звер.

І ў вачах маіх сёння сляза.
Тут зганялі людзей да смяротнай сцяны,
І рывала ў адчай дзіцё.
А фашыст з кулямёта бязлітасна біў,
Адймаючы ў людцаў жыццё.
І не дождж, а з нябёсаў пралілася кроў,
І заплакалі хмары і дол
Пра загінулых тут і дачок і сыноў.
І усё ў жудасці стыла вакол.
Ты, дзяўчына прыгожая, сёння не плач,
Бо слязамі ўжо поўна зямля.
Толькі помні заўжды

і за здзек не прабач,

Хоць з гадоў мы ўзіраем здала.
У Беларусі загінуў адзін ад траіх,
Гэты боль тут не ў сілах суняць
І жыве гэтым кожны пакутлівы ўздых.
І бязрокі аб гэтым шумяць.
Я выходжу з музея. Цябе, Беларусь,
Прывіскаю да сэрца свайго,
Я твой боль назаўсёды з сабой забяру,
І ты будзеш, як вечны агонь.

З узбекскай.

Пераклад Навума ГАЛЬПЯРОВІЧА

Мікалай ІЛЬІН

* * *

Прыгажосць выратуе свет.
Ф. М. Дастаеўскі

Калі мае слабелі сілы
І ў сэрца пранікала млосць,
І думкі, нібы попель, стылі,
Зноў ратавала Прыгажосць:

Вады празрыстае цячэнне,
Палёт лісця і шум ясаў,
І пружкіх струн перапляценне,
І згода гукаў, фарбаў, слоў.

І, зноў вяртаючыся ў будзень,
Да працы, да яе святла,
Я ведаў: прыгажосць жыла
І жыць заўсёды з намі будзе,
Якой яна б тут ні была.

Яна ад бед мяне хавае,
Ад хлусаў, дурнаты і зла,
Яна прыходзіць як святая...

Ратуе свет яна? — не знаю,
Ды мне жыццё яна дала.

* * *

Маленькі каменьчык падае ў возера —
І адразу б'юць яго кругі па вадзе.

Ладны камень падае ў возера —
І тут ужо не толькі кругі, але і ўсплёск.

Велізарны валун падае ў возера —
І тут і кругі, і ўсплёск, і хвалі.

А потым усе тры ляжаць на дне побач —
І няма ні хваляў, ні кругоў, ні ўсплёску.

Фота Кастыя Дробова

* * *

Што цалкам не залежыць ад жадання,
Ад волі нашай, думання і слёз,
Што на мяжы адчайнага ўспрымання —
І гэта называецца наш лёс.

Ды ёсць, што ўсім нам дадзена прыродай,
Што сілу волі нам дае якраз,
З'яўляецца натурай і пародай —
Ад лёсу не залежыць гэта ў нас.

* * *

Дайце мне кропку апоры —
і я перавярну ўвесь свет.
Архімед

Мне працятала дачка з манітора,
Быццам сказаў Архімед:
Дайце вы толькі мне кропку апоры —
Перавярну я ўвесь свет.

Думка забаўная, я ж нетаропка
За Архімедам толькі:
Дайце мне тры гандлёвую кропку —
І распрадам я ўвесь свет.

* * *

Зляцеў з нябёс, сарваўшыся, лісточак,
Пра востры вестачку прынёс у двор.
Скрытчыны санаты цёплай ночы
Смычкамі закрэпаюць струны зор.

І ціха замірае на далоні
Засохлым цыркуном сухі лісток,
Усход, на міг свой прытніўшы крок,
Чытае сурь, аддае наклоні,
І ў глыбіні нябеснай цёмна тоне
Маладзіка прывяла ўжо расток.

**Пераклад з рускай
Віктара ШНПА**

Дзіларом МУРОТАВА

* * *

Ці змогуць жураўлі з блакітных даляў
Назад вярнуцца, нібы сны жывыя?
Успомню водар горкага міндаля
І думкі я дадумаю былыя...

Хай кропелькі маіх былых жаданняў
Слязоў прысоляць сумны дзень увосень,
А боль з каханнем,
летуценні-здані

Знясе ланцуг птушыны ў неба прасінь

...Клін жураўлёў пункцірам знік імклівым —

Яго схваў нябёс блакітны гмах...
Якой жа я тады была шчаслівай —
У тых далёкіх жураўліных снах!

Апалым лісцем думкі агарнулі
Жыццёвай восені самотны, ціхі сад...
А жураўлі вясновы кліч пачулі,
А жураўлі вярнуліся назад...

З узбекскай.
Пераклад Святланы БЫКАВАЙ

Салім АШУР

Вялікае сонца

Снег і праменні вялікага сонца
Белаю кнігай ляглі.
Так мне спакойна і радасна сёння
З водарам роднай зямлі.
Цёплых пальчатак цяпло разальцеца,
Санак імклівых палёт...
Сонца і неба! І цешыцца сэрца
У мроіве ціхіх палёў.

З узбекскай.
Пераклад Навума ГАЛЬПЯРОВІЧА

Сіражыддзін РАУФ

Паэт

З'явіўся чалавек на белы свет,
Не лешы і не горшы ён за іншых.
Па волі Боскай — творца і паэт.
Па волі Боскай — чалавек не лішні.
Нягелы з выгледу і не тытан.
Употаў піў жыццё — патоліў смагу.
Варочаў свет вакол, як ураган,
Будзённасці пярэчыць меў адвагу.
Пакуль за даляляд стывалі дні
Чужых жаданняў, мараў, пуштацвету,
Звяраў і шлях з наказам Гулфана,
Шукаў разгадкі таямніц Сувету.
Але ці гожа талент размяняць
На ўцехі цела, марнасць асалоды?
Сысы з нябёсаў у спакусаў гаць?..
...Ніколі, не! Не даць на гэта згоды!
Ён сонцу брат і брат вятрам тугім,
Таварыш праўдзе горкай і сумневам.
Радок-прысуд для вечнасці за ім,
Не за базарным брэхам-пераслевам.
...З'явіўся чалавек на белы свет.

* * *

Была любоў і ісцінай, і мэтай
жывой вады глыток у райскім садзе
з вадой адной, каханая, адведаць,
каб сэрцы потым біліся ў суладдзі.
Крычала жарсць, іскрылася жаданне,
душа звінела, як фаянс п'явучы.
О, як чакалі мы з табай спаткання,
у соты раз «люблю цябе» агучыць!
Адзін праснак —

быў трапезаю знатнай,

Адна разынка — сімвалам багачы,
Глыток віна хмяліць быў розум здатны.
Куды сышло ад нас былое шчасце?
Душа маўчыць і сэрца не спявае,
Ад вогнішча — астылае вуголле.
Няўжо ўтрымаць не здатныя, што маем?
Няўжо і я ўтрымаць любоў не здолеў?..

З узбекскай.
Пераклад Іны ФРАЛОВАЙ

Цюльпаны і макі далёкіх узгор'яў

Алішэр НАВАІ

Тарджыбанд

О, краўчы, ранкам прынясі, прашу, таго віна,
Якім сягоння сэрца я ўлагодзіў дап'яна.

Віно ўласцівае мае — як наліта ў чашу зноў,
Хоць п'яны, хочацца зноў чашу асушыць да дна.

Паслухай: раз сустрэў я тых, хто смагаю гарыць,
І здарылася тут са мною гісторыя адна.

Магнітам пацягнула да карчомніка мяне.
Як тую рыбу на кручок, карчма чапляе нас.

Пакінуў рызманы ў заклад, закаркаваў свой глян,
Каб сонці ў ветру вільгаць не была зусім відна.

Іду. Да дзевяці нябёс ужо рукой падаць,
У глянку вільгаць цудная, а на душы вясна.

Ды раптам бачу: да мяне прыйшлі з усіх бакоў
Натоўпам навучальнікі і сталі як сцяна.

Разбіўся ў сутыкненні глян, і ён — мая бяда;
І іншым непрыемнасцям цяпер тут грош цана.

Стаю і слёзы лью, няшчасны, голы і п'яны,
Дзе выйсьце? Не знайсці яго. Няўжо мая віна?

Самотны, напрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

Пра чашу радасную вестку прынясі хутчэй,
О, краўчы, бо ад магі я знямог, мне ўсё цяжэй.

Калі ж у кветніку мне ружа здраджае штодня,
Як устрымацца ад віна? Як мне не піць далей?

Калі б за ночку не ішло святло — пахмелля час,
Хто ноч ад раніцы адрозніў бы праз сон вачэй?

І я прысмакамі й віном, і хлебам, і вадою
Насычуся, каб толькі ад спакус быць як далей.

Ададаны стаўшы вучнем у карчомніка, гуляй —
Імя Шэйх-уль-іслама я забыві і стаў смялей.

Прыйду калі ў карчму, п'яным і злосным буду я,
Каб мудры і прасцяк свой розум пагубляў хутчэй.

Гармідар несусветны сп'яна зладжу я ў карчме,
Каб зараўлі ўміг землякі, нібы з'явіўся змей.

Пра мой жа стан, ханжа, ты не пытайся ўжо тады,
Калі, знясілены, прыйду ў карчму, дзе шмат людзей.

Цяпер не маю ўжо ні касцяных ружанцаў я,
Ні лахманаў, каб за віно ў заклад дадаць хутчэй.

Самотны, напрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

Глыток апошні ў чарпку — віна мізэрны след,
Але ж у ім адлюстраваны, ведай, цэлы свет.

Каб самалюбству не пакутаваць ужо далей,
Мне трэба, ведай, зараз жа віна папіць як след.

Пакуль карчомніку я верным застаюся тут,
Ад неба можна не чакаць мне ні пагроз, ні бед.

Але калі бяда ўсё ж прыйдзе, краўчы, што ж з таго?
Мне б цвёрда ведаць, што ёсць піць не толькі на абед.

На праведны я выйшаў шлях у рэшце рэшт і што ж? —
Паддаўшыся спакусе, я напіўся зноў як след.

Я вырашыў набожным стаць, пустэльнікам святым,
Каб чыстай радасці спазнаць увесь цудоўны свет.

І я маліўся ад душы ў мячэцях кожны дзень,
Але малітвы ўсё ж мае не дасягнулі мэст.

Я ханжаства спазнаў, мне напаміна пра яго
І зір, і кожны малітоўны што ні ёсць прадмет.

Спрабуючы нябыту дасягнуць, пазбыўся я
Ад нутр ханжоў, і не пайшоў за імі след у след.

Самотны, напрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

Хацеў бы ў гэтым свеце я займець прыгожы дом,
Каб «дом збаню» адкрыты быў перад маім акном,

Каб ва ўстанове той, дзе весяліў бы я душу,
Гандляр віном быў вельмі шчодрым, мудрым спадаром.

І каб заўсёды перад ім яго памочнік быў
З прыгожай чашай у руках, напоўненай віном,

Каб той юнак за срэбрагрудых паннаў лепшым быў,
І прыгажосць ягоную не апісаць пяром.

Такі калісьці верне мне жыццё з глытком віна,
Ці адбярэ жыццё другі, каб спаў я вечным сном.

Цяпер адно мне засталася — казкі прыдумляць —
Вар'ят, праводжу гэтак час і ночку я, і днём.

Калісьці ўскладчыну прапанаваў піць беднякам,
Сабраў іх разам, распавёў, як трэба быць з віном:

«Я чуў, — сказаў я гучна ім, — што дом віна адкрыў
Стары гандляр ізноў. І хто ў піцейны зойдзе дом

То паднясуць спачатку выпіць, кажучы, усім,
Які б жабрак тут ні прыйшоў, сустрэнем мы віном».

Самотны, напрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

Калісь быў сумным я і закаханым сотні дзён,
Нібыта трапіў у віна нязведаны палон.

Я ганарыўся п'янствам прад людзьмі і ганьбу меў,
Бо я пераступіў прыстойнасці святы закон.

Кумірам пляшку я зрабіў, яе насіў з сабой
На валаску — у кушаку прымацаваны ён.

Тады заклаў я дыванок, пасля разуўся сам.
Дык неўзабаве і цюрбан з мяне сьцішоў, як сон.

Я ў свет нябыту трапіў, як даўно п'яны вар'ят,
Падобна каландару, мне блукаць нямаля дзён.

Падлеткі райскай прыгажосці ранілі мяне,
Мне камяні кідаючы ў шаленстве наўздагон.

Мяне ў скляпку карчмар любоўю спапяліў да тла,
Быў апантаным і падобным на анёла ён.

І я даведаўся, што ў п'яніц лёс адзін на ўсіх,
Бо ўсе імкнуліся заўжды ў скляпка п'яны палон,

Што ўсе яны ў любові роўныя, я, родны ім,
Заплакаў ад пакут любові, затаіўшы стогн.

Самотны, напрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

Дзе тварам з ружаю падобны мілы краўчы мой?
Душу пахмелле губіць мне самотай незямной.

У ростані я зведаў шмат бяды, цяжкіх пакут,
У прах ператварыўся, не сцягнеў злой долі той.

Усё ж пакут пахмелля, што трываю ўранку я,
Не знала цела, з чашаю растаўшыся маёй.

Як гэты ціск пакут зламаць, як іх мне апісаць?
Адзін ёсць выхад — каб шынок зрабіўся мне сцяной.

Скажыце — колькі б мне віна ні наліваў карчмар,
Ададм усё, як выкуп, назапашана мною.

Гатовы я душы дабро параскідаць прад ім,
Хай нават мне на галаву наступіць ён наогул.

Будзь таямніц хаця б на міг павераным, факіх,
Усе б тут ведалі, што я тварыў начной парой.

Быў я ў мячэці ўчора, уяві, у дым п'яны,
Але цяпер жа без віна я страціў свой спакой.

Мяне ў разгубленасць пахмелле сёння прывяло —
І я рук ічасце выпусціў, і страціў розум свой.

Самотны, напрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

У чадзе вінным сам не свой я штохвіліны быў,
І я ў даліне, як Меджун, блукаў, без сіл хадзіў.

Стары карчмар учадзіў моцна галаву маю,
Як вінаградзіну сярэд збаню, мне раздушыў.

Ты ведай, ад ракі віна, як чаша-качка, стаў
Маўклівым салавей душы, запал яго астыў.

Калі дасхочу я напіўся, дык сагнула ў рог
Мяне пад цяжарам віна, так лёс мяне судзіў.

На чашу з золата падобным стаў мой жоўты твар,
Нібы пунсовае віно, я слёзы доўга піў.

Сцягнуў я вопратку з сябе, каб зноў заклад зрабіць,
Нібыта неба захавала, каб я далей піў.

Адзенню ж узамен дзяругу мне дало яно,
Каб ёю галізму сваю ўсё ж такі прыкрыў.

Да гора давяла мяне прыхільнасць да віна:
І знайце ўсе, што чарапок мне чашу замяніў.

І да адчаю гаспадар карчмы мяне прывёў:
І мне разнос з-за чашы з-за адной ён учыніў.

Самотны, напрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

Зноў з гонару цягну астатак вінны даўкі той,
Я за віно аддаў усё, плаціў сваёй душой.

О, краўчы, падыдзі на міг. Я мёртвы, паглядзі,
І мне ў душу і ў рот налі любімы мой напоі.

І стане добра мне, адчуецца зямлі цяпло,
І ўсё жывое на зямлі набудзе свой спакой.

Дарэмна поснік напракаў мяне і пагражаў,
Што вечна трачу дні і ночы я ў карчме староі.

Сказаў я: «Лепей піць віно, чым поснікам мне быць,
Бо дзея славы толькі чалавек не п'е парой».

Я п'ю віно і тым, я ведаю, знішчаю плоць,
Ты ж поспіш і мацнеш толькі грэзнаю душой».

Ён разлаваўся і пайшоў па вуліцы ў мячэць,
Не моўчы — праклінаючы мяне і увесь род мой.

У келлю ён зайшоў з малітоўчы, як і трэба быць,
Чакаючы за хамства цуду для душы сваёй.

На гэты раз ён пралічыўся. Каб адбіць бяду
І здзейсніць добры цуд чарга была цяпер маёй.

Самотны, напрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

Стаў зноў каханы піць віно. Як гэта мне трываць?
Што мне рабіць цяпер, каб свой спакой не растаптаць?

Кроў буду піць я, не віно, і знайце: справа ў тым —
Сапернік-вораг стаў яго з каханым распіваць.

Калі ўсё ж лёс саперніку хмяльную вільгаць піць,
Крывёю замяню віно, не зможа апазнаць.

Ад сёння замясціў крумкач той ружы салаўя.
Што ж мне рабіць! Наканавана гэтак мне, відаць.

Не дзіва, што калі ў каханні хтось няверным стаў,
Дык верны на сабе адразу стане крыж стаўляць.

Парваны мой каўнер, і я для камянёў мішэнь,
Буянствам я спакой разбіў, і ўсе наўкол шумяць.

Падманам чашу сэрца я напоўніў да краёў,
Не здолеў я дапамагчы нічым, каму сказаць?..

Я ўмомант зразумеў, што страціць я магу сябе,
І стаў спускацца па шляху, дзе ўсім кармча відаць.

На вуліцы Рустэма я заўважыў, што туды ж
Махмуд Хабіб, у дым п'яны, ідзе — усім чуваць.

Самотны, напрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

* * *

Як не прызнацца, што віно — найверны сябар мой,
Калі душа даўно гарыць пакутай незямной?

Да свету прыглядзіся. Здзіўлены ўсё больш і больш,
З навукай я не здолеў зразумець яго спакой.

Не толькі сонца, мне адной пылінкі не спазнаць —
Як розум ні напружваў, новай думкі ні адной.

Прыходу і сыходу сэнс хто знае на зямлі?
І невядома, як з'явіўся я і стаў сабой.

Мне веды не дапамаглі, ні поснік, ні мула
Не заарэліся паразмаўляць пра свет са мной.

«Каб разабрацца мне ва ўсім, паклічу я сяброў, —
Сказаў, — для гэтага ёсць вольны час, і час той мой!»

Маю хваробу лекар не асіліў, хоць хацеў.
Сам шэйх не здолеў бы з хваробай справіцца маёй.

Адмовіцца не маю права я ад думак тых,
Ні растлумачыць усяго, што бачу прад сабой.

Задача цяжкая лягла на плечы мне, калі
Я страціў ад пакут сваё царпенне і спакой.

Самотны, напрасіць віна спусціўся я ў скляпок.
І бачу, што ў мяне ад чашы толькі чарапок.

З узбекскай.
Пераклад Віктара ШНППА

Газелі

Ноч расстання — ноч трывогі, боль з тугой.
Без каханай невыносны смутак мой.

Прагані цяжрэчу, віначэрп, хутчэй,
Хоць на момант сэрца мне віном сагрэй.

Акружы маланкай келіх у руках,
Агарнуў душу мне хмараў чорны гмах.

Ноччу змрочнай свечку досвітку смялей
Запалі іскрой пякельнасіці хутчэй.

Згасла сонца; сумна неба над журбой
Вечароваю крывавіцца зарой.

Не пазбавіць свет ад горасных пакут,
З распаччу змірыся ўрэшце, сэрца, тут.

У разлуцы дні счарнелі, Наваі,
Ноч расстання — боль з тугой — перажыві.

З узбекскай.
Пераклад Міхася ПАЗНЯКОВА

Зульфія

Чырвоныя макі

Вось дачка бяжыць да маці:
— Мама, выслухай мяне!
У суседняй з нашай хаце
Дах чамусьці расквітнеў!
Ён ад кветак аж пунсовы,
За гранат ён чырваней...
Гэтых кветак адмысловых
Я не бачыла раней!
Маці за руку ўзяла,
За сабою павяла.

— Мама, можна мне сарваць
Гэтых кветчак хоць пяць?
— Запытайся ў Хурыйта,
Гэта ж іх, не наша хата...
Што ж, пабела, запытала,
Дазваленне атрымала
І з сяброўкаю — на дах...
Кветак там — дык проста ах!
Дзве сяброўкі, дзве сінкікі,
Сталі кветачкі збіраць.
Па плячах бягуць касічкі,
Шчочкі чырванню гараць.
Дах у маках... Дзіва гэта
Можна кожнага здзівіць...
У дзяўчынак — па букеце,
Каб матулям іх дарыць.
Сярод макаў, нібы пан,
Ззяе чырванню цюльпан.

З узбекскай.
Пераклад Генадзя АУЛАСЕНКІ

Абдулахмід ЧУЛПАН

Душа

Мая душа, скажы, чаму
Трываеш моўчкі кайданы?
Не маеі сіл, каб узяцьцець
Над светам, дзе няма вясны?

І тут знявага — вечны боль,
Ці вечна прыніжацца нам?
І ці не час нажам прыйшоў
І час парвацца кайданам?

І ты, душа, не памірай,
Ты — вечная, як гэты свет.
Скінь кайданы і вольнай будзь,
Ты вольная, як і паэт!

Народ

Народ — гэта хваля і цэлае мора,
Народ — гэта сіла, што здужае гора,
Народ — гэта бунт, не прад зброяй пакора.

Народ, што паўстаў, немагчыма стрымаць,
І ўлады няма, каб ім зноў кіраваць.

Імперыі ён разбурыў і кароны,
Народ пажадаў — і ўсе рухнулі троны...!

Ён хоча, каб край быў краінай навек,
Бо толькі ў краіне не раб чалавек.

Народ паўстае, ён бунтуе, кіпіць,
Імкнецца, хвалюецца і не маўчыць.

Ён голад асіліць, звядзе ад бяды,
Багатым ён зробіць свой край назаўжды.

Мы ў нашым народзе мацнеем штогод
І будзем мы вечна, бо мы ўжо народ!

* * *

Валасоў тваіх лён, што ў руцэ я трымаю,
Цалаваць мне і гладзіць ці з рук выпускаць?
Таямніцу тваю, што я сёння ўжо знаю
Захаваць мне ў сабе ці людзям расказаць?

Валасы распусціць, таямніцу раскрыць,
Дык каму тады будзеі агонь свой даваць?
Ты пра іншых казала: «Там здрада сядзіць!»,
Дык каго і нашто ты зноў стала чакаць?

Тваё цела трапеча ў абдымках маіх,
Ды душу маю зноў запаўняе туман.
Што мне сёння агонь пацалункаў тваіх?
«Я кахаю!» — казала, ды гэта падман!

Імгненні каханья

Ты — уладарка зямных прыгажунь,
Гэта ў вачах я тваіх прачытаў,
І ўміг для птушкі ўжо лёсу свайго
З золата клетку навек змайстраваў.

Хоць і стамлёныя славу спяваць,
Кветкі спявалі ў цябе прад вачамі.
І салавей, іх раўнуючы, змоўк,
Доўгімі плакаў, самотны, начамаі.

Думкі твае ж у вачах я чытаю
І, калі б я быў паэтам, тады б
Я ў тваё сэрца ў даўнейшую рану
Вершамі вострымі цэліў заўжды б.

Бачылі ці не ты ў пурпурным адзенні
Тых, каго я сатварыў для цябе?
Ці вандравала ты ў новым сусвецце
Сцежкамі кветак маіх, што ў журбе?

І на шляху да цябе ліст апалы
Музыкай вершаў мне сэрца кране.
Ну ўжо калі ж меладычны твой голас
Скажа, што ты накахала мяне?

З узбекскай.
Пераклад Віктара ШНППА

Гафур ГУЛЯМ

Маці

Свой нараджэння міг не прыгадаю аніяк,
Ды гэтаму заранку ўдзячны назаўсёды я!
Яшчэ, спавіты, на нязнаным беразе ляжу
І, здзіўлены, на свет, які адкрыўся мне, гляджу.

Сціскаючы ўра кулачкі, гляджу на мора дня,
Яшчэ нішто вакол не ўсведамляючы аднак...
Бабулю, што прывеціла мяне,
забыўся я,

Бо неўзабаве ў іншы свет навек пайшла яна.

Удзячны я табе, о маці, мой выток святыя,
Смак малака твайго і сёння —

у маёй крыві.
Як юны ясакар на родным полі залатым,
Сіл набіраўся я ў абдымках ласкавых тваіх.

Я стаў паэтам, змагаром, вакол расла сям'я,
І азірнуцца не паспеў —

як поўдзень мой настаў...
Навошта рана ты пайшла, радзімая мая? —
Не ўбачыла, які мяне тут росквіт напаткаў.

Не давлялося і ўвайсці ў мой новы, светлы дом,
На ўзлёты творчыя,

высокія мяне натхняць.
Убачыць, як квітнее край наш годна з кожным днём,
І як заможна зажыла цяпер твая радня.

О, хоць бы раз убачыць мне цябе жывой,
З паклонам запрасіць цябе да шчодрага стала!..
Стары пярсцёнак з пальца зняў я —

падарунак твой,
Гляджу, і на душы табе бясконца хвала.

З узбекскай.
Пераклад Міхася ПАЗНЯКОВА
Малонкі Камілі КАМАЛА

Рысалат ХАЙДАРАВА

Яе разбудзіў прыемны пах фіялкаў. Падыняла галаву з падушкі, азірнула. Тонкі водар даносіўся ад квітнеючых фіялак у вазачцы, якая стаяла на тумбачцы. Іх учора прывёз Джаўлан.

«Ах, сёння ж Наўруз! — прыгадала яна. — Няўжо дажылі да свята?»

Жанчына паклала галаву на падушку і ўтаропілася ў столь. З аднаго боку столь асвятлялася промнямі вугільных ліхтароў. Вакол панавала такая цішыня, што было чуваць, як на тумбачцы цікае нарочны гадзіннік мужа.

Маліка запліошчыла вочы, ёй не хацелася парушаць цішыню. Але раптам, нібы паведамляючы пра надыход раніцы ў махалу, закрычаў певень, а крыху пазней — зашчабяталі птушкі.

Яна паднялася і распачала дзень са звыклага: прыбралася, спаласнула посуд, пасля ўзяла кафейнік, ды раптам спынілася. Успомніла, што ўчора муж прывёз з базару мяту і шпінат. «Трэба прыгатаваць самсу з зелянінай. Калі ўжо самс'я пазбаўлена магчымасці святкаваць Наўруз як заўсёды, няхай родныя адчуюць дух вясня дома».

З кухоннай шафы жанчына дастала мяшэчак з мукой, а калі пачала шаткаваць зеляніну, увесь балкон запоўніўся мятным водарам.

Ах, у яе дзяцінстве матуля пякла такую незвычайна-смачную самсу² ў тандыры³! У Малікі нават сліпкі пацяклі, калі прыгадала смак той матулінай самсы. Ах, якая яна была ладненькая ды кругленькая! З выгляду цеста здавалася цвёрдым, але, ледзь адкусіш з аднаго боку, — самса ўся трэскалася. І вонкі вырываўся гарачая пара, насычаная прыемным, апетытным пахам мяты, шпінату, шчаўя.

Перад Наўрузам у двары гатавалі сумаляк⁴. Яе матуля пачынала рыхтавацца да свята за тыдзень. На веранду выносіла нізкі столік-хантахту, вакол яго расцілала новыя сацінавыя матрацы для сядзення — курпачы. У той жа дзень прыязджала яе цётка, адна за адной збіраліся суседкі, з гучным смехам і жартамі заходзілі сваячкі — жонкі матуліных братоў. Жанчыны збіраліся на верандзе, рассыпалі горкай пшаніцу і пачыналі перабіраць збожжа. Маліка мала што разумела з жаночых размоў, ёй больш падабалася стаць, ціхія галасы жанчын. Таму яна ўвесь час круцілася вакол старэйшых: то паднісе гарбат, то апаласне піялушкі, і ўвесь час прыслухоўвалася да іх гутаркі. Заўважыўшы такую цікаўнасць, цётка адганяла

яе далей: «Дачушка, як табе не сорамна?! Дзяўчынкi не павінны слухаць жаночыя размовы!». А яе маці нахмурвала бровы і загадвала: «Ідзі, падрыхтуй моркву!».

Пасля гэтага пшаніцу высыпалі на хантахту. Маці кожны дзень апырсквала халоднай вадой збожжа і чакала ўсходаў. І Маліка з маленькім падзерцам хадзіла ўслед за маці. Ёй падабалася сачыць, як прарастае пшаніца.

Яе бацька раскопчаў у двары вялікую яму — земляны агмень. Над агменем усталёўвалі вялікі чыгунны казан, які застаўся яшчэ ад дзеда. Двор паступова запаўняўся сваякамі, суседзямі, дзецямі. Ад гэтага ў іх доме панавалі святочны настрой. Жанчыны за ціхай размовай малолі пшаніцу. Прарослае збожжа аддавала свой сок. Маліка і дочки сваякою ахвотна спалосквалі тазікі. Хлопчыкі шумелі і гулялі ў свае хлапечыя гульні.

Пасля рабілі ўзвышэнне з зямлі, што засталася ад выкопання землянога агменя. На яго жанчыны расцілалі баваўняны кілімок-шолчу. Усе расаджваліся вакол яго і пачыналі перамешваць сумаляк. А гэтым часам цётка Малікі гатавала слаёныя аладкі — катламу.

— Прыгатуйце нам катламу з цыбуляй, — прасілі дзеці.

— Добра, добра, дзеткі мае, — адказвала цётка. — Зараз я прыгатую вам катламу з цыбуляй. Бо без цыбулі катлама атрымліваецца вельмі нясмачнай! З цыбулі катлама нашмат лепшая!

Дзецям даводзілася чакаць нядоўга. У хуткім часе цётка Малікі прыносіла катламу на двух ляганых. На адным месцілася з цыбульным начиннем, а на другім — без цыбулі. Цётка тлумачыла дзецям:

— Некаторыя ж любяць «нясмачную» катламу!

Але дзеці хутка з'ядалі катламу з цыбуляй, а пасля «знішчалі» і «нясмачную».

У такі дзень яе маці абавязкова выпякала ў тандыры самсу з мятай і шпінатам. Жанчыны ўсе разам шаткавалі вясновае зеляніну: мяккія зялёныя парасткі мяты і канюшыны, лісце шпінату, маленькімі тоўстымі качалкамі яны раскачвалі лапкі цеста і ляпілі самсу.

— Добра, калі талакой людзі бяруцца за справу, — казалася яе мама. — Вось, глядзіце, амаль за гадзіну напаяклі цэлы тандыр самсы!

Пасля ставілі ў двары доўгія сталы і лаўкі, вырабленыя суседам Жажай Эдзікам. Расцілалі абрус, клалі прысмакі, што прыносілі сваячкі і суседкі. А ўвечары яе бацька пачынаў гатаваць плоў ў чыгунным ачагу, які месціўся ў верхнім баку двара. Суседзі — Жажа Эдзік, дзядзька Бахадыр разам з яе дзядзькамі шаткавалі моркву. Пад чыгунным ачагом трашчалі дровы, разносіўся пах нагрэтага алею, а потым — прыемны пах прыгатаванага сумаляку.

Увечары яе бацька горкамі выкладаў плоў на ляганы. У залацістым ад куркумы рысе цямнелі разынкі і чорныя

Наўруз¹

Урывак з аповесці «Каранцін»

зярняткі барбарысу. На «вяршыні» плову бацька клаў кавалак мяса, пасля лавіў у казане маленькую рэпку і выкладваў яе на асобную талерку. Да падсмажанага на алеі мяса, цыбулі і морквы бацька заўсёды дадаваў цэлую рэпку. Наразаў яе на дробныя кавалкі і аб'ядраваў з пловам.

Падчас раздачы плову ў двары ўсчыналіся крык і гоман. Дзеці сядзелі побач, на лаўках. Сярод чорнавалосых дзіцячых галоў вылучаліся вогненныя галоўкі Мішкі і Грышкі — дзцяцей Жажы Эдзіка.

Дзядзька Бахадыр быў самы малодшы сярод мужчын, таму ў яго абавязак уваходзіла насіць ляганы з пловам. Жонку Жажы Эдзіка — жанчыну з кароткімі валасамі — махалінска дзеці называлі Чучай. Чуча прыносіла са свайго дома поўную міску кіслай капустаў. Дзеці наляталі на цётчын пачастунак і ў момант з'ядалі яго разам з пловам. Усю ноч жанчыны памешвалі сумаляк. Хоць Маліка ўпарта змагаўся з жададнем спаць, сон нарэшце браў верх. А раніцай, калі дзяўчынка прачыналася, у двары ўжо панавала цішыня. Казан быў ухутаны, каб сумаляк даходзіў сам па сабе. Побач з агменем на хантахце пад аксамітным каўпаком стаяў чайнік. Вакол месціліся сваячкі. Некаторыя — на нізенькіх лаўках, астатнія — на ўзвышшы каля казана, ціха гутарылі. Маці Малікі час ад часу адкрывала каўпак і налівала гарбату ў піялушкі. На піялушках красаваўся ўзор у выглядзе бавоўны.

Праз некаторы час завітвалі суседкі, і двор ізноў напаяўся гоманам дзіцячых галасоў. А яе цётка пасля слоў: «Бісмільхір-рахманір-рахі-ім» падымала вялікі абрус з грубай баваўнянай тканіны. Усе адначасова нахіліліся над казаном, каб убачыць выяву на паверхні сумаляка.

— Калі ласка, зірніце, на што падобна? — звярталася цётка да жанчын.

Пасля доўгага гатавання сумаляк пачынаў гусцець, і ў гэты час яго накрывалі, прыбіралі лішнія дровы, не чапалі толькі чырвоныя галавешкі ў попель. На галавешках і попель сумаляк яшчэ пэўны час павольна пыхкаў. А пасля пачынаў астываць, і тады на паверхні ўтвараліся цікавыя абрысы. Усе дзівіліся незвычайным выявам. Здавалася, што гэт знак, якім будзе год. Цікава, што ўбачанае заўсёды паведамляла толькі пра добрае (бо людзі тлумачылі па-свойму, толькі на сваю карысць).

Пасля маці Малікі прыносіла вялікі чарпак, і цётка пачынала разліваць сумаляк у пасудзіны, якія трымалі ў руках сваячкі і суседкі. Стравы заўсёды атрымлівалася шмат, хапала на ўсіх. Рэшткі налівалі ў піялушкі і раздавалі ўсёй махале.

— Ах, якая смаката! — хваліла страву Чуча, аблізваючы лыжку. — Белы сок пшаніцы ператварыўся ў карычневыя слодычкі! Гэта проста чуд!

Дзеці-ўзбекі ў махале не маглі вымавіць слова «дзядзька», таму дзядзька Эдзік ператварыўся ў Жажа Эдзіка,

а цётку Валю нараклі Чучай. Цяпер ні Жажы Эдзіка, ні Чучы няма ў жывых, няма і Грышкі. Калі Маліка наведвае свайго бацьку, з павягі да дзядзькі Эдзіка і цёткі Валі заходзіць у дом Мішкі, які ператварыўся ў прафесара Міхаіла Эдуардавіча. Хоць ён доўгі добра ведае ўзбекскую мову, але да гэтага часу не навучыўся вымаўляць літару «к», таму замест яе прамаўляе «к». І калі Маліка заходзіць у госці, ён з усмешкай звяртаецца: «Докторлік нима бўлди, а йоклайсанми, йоки Пулатни фан докторлиги сангам етадими?»⁵ У адказ Маліка толькі ўсміхалася.

...На сніданак яна паспела напаячы самсы.

— Сёння ж Наўруз? — дапытвалася Нігора. — Ці будуць паказваць свята па тэлевізары?

— Не, — адказала Маліка з уздыхам. — Дачушка, зараз каранцін. Нельга праводзіць вялікія свята.

— Ой, тады і сумаляк не будуць варыць у махале? — надзьмулася дзяўчо.

— Вось хутка скончыцца каранцін, тады і прыгатуем сумаляк, — паспяшлася супакоіць яе Феруза.

— Тады і будзе вялікае свята. І я сам звязу цябе туды, — паабяцаў Джаўлан.

— А плоў хоць будзе сёння? — Нігора паглядзела на Маліку. — З рэпай? Дарэчы, навошта ў плоў кладуць рэпу?

— Плоў з рэпай — фірменная страва нашай мамы, — засмяялася Феруза. — Дарэчы, мама, чаму вы кладзеце ў плоў рэпу? Я больш нідзе не бачыла такога.

— Твой дзядуля рабіў плоў з рэпай, — уздыхнула Маліка. — І ён заўсёды атрымліваўся вельмі смачны, я з задавальненнем ела. Ведаеш, дзяцінства майго бацькі выпала на ваенны час. Тады рэдка гатавалі плоў: не было ні мяса, ні масла, ні рысу. Бабуля варыла на вадзе цыбулю з морквай, давала сечку, а замест мяса наразала вараную рэпу. Пасля вайны ўжо з'явіліся алеі і рыс, але мяса знайсці было немагчыма. У цяжкія пасляваенныя гады ў плоў замест мяса ўсе клалі рэпу. З тых часоў твой дзядуля і прыхваціўся да рэпы. І хоць вам рэпа не па гусце, я яе люблю...

З узбекскай.
Пераклад Іны ФРАЛОВАЙ

¹ Наўруз — нацыянальнае свята, якое адзначаюць у дзень вясновага сонцастання — 21 сакавіка.

² Самса — папулярная ўзбекская страва, падобная да піражкоў, вольнай формы з начиннем.

³ Тандыр — гліняная хлебная печка асаблівай канструкцыі, у якой выпякаюцца ўзбекскія ляпешкі.

⁴ Сумаляк — страва з прарослага збожжа, якую гатуюць у час вясновага свята Наўруз.

⁵ На ўзбекскай мове: «Як рухаюцца справы з доктарскай дысертацыяй? Будзеш абараняцца ці доктарскай Пулата табе дастаткова?»

Кучкар НАРКАБІЛ Каханне акцёра

Прывітаю вялікаму брату...

— О-о-о! Зулфіяджан, якое надвор'е! Пяшчотныя, пяшчотныя дажджы... Горы ўпіраюцца ў неба. Я ў горах!

— О-о-о! Зулфіяджан, а які лес! Прахалода. І яшчэ... дождж.

— О-о-о! Зулфіяджан! Вы не бачылі такі прыгожы пейзаж. Адрозна каля падножжа гор ёсць возера. Мы ў ім купаемся...

— Зулечка, цяпер мы ідзем уздоўж глыбокага абрыву. Уніз глядзець страшна. Галава круціцца. Вунь там, на дне абрыву, цячэ вясялая рака.

— Зулфіяджан, мілая, цяпер мы па канатнай дарозе падымаемся на вяршыню. Добра, буду асцярожны...

— О-о-о! Зулечка, мы каля падножжа Эльбруса. Снег, паўсюль белы снег. Вы бачылі снег улётку? Так, я цёпла апрануты, мілая. Добра.

— Зулечка! Мы вяртаемся. Мы яшчэ ў дарозе... Спыніліся каля вод «Нарзана». Уявіце толькі, з трубы вывяргаецца вада «Нарзан». Калі б вы былі побач са мной, атрымалі б бясконцае задавальненне. Добра, буду асцярожны!

«...Вой, як ён надакучыў! Ну і працяк. Трымаюць яго пад пятой. Пра ўсё дакладвае. Гэты крыкун выеў мне ўсе мазгі. Не, мне тэрмінова трэба перайсці ў іншы пакой...» Нусрат грэблівя паглядзеў у бок акцёра, які здымаў на тэлефон краявід уздоўж дарогі, па якой імчаўся аўтобус. А Кудрат, задаволены і ўсмешлівы, кажа, глядзячы на тэлефон:

— Зулечка! Вяртаемся. Уражанняў — мора! Распавяду, калі прыедем. Бачылі відэа? Э-е-ей, зарадка канчаецца, зараз адключыцца. Добра, мілая. Вазьму, вядома, вазьму.

Нусрат са здзіўленнем паглядзеў на спадарожніка. Акцёр, летуценна ўсміхаючыся, заплюшчыў вочы, галавой ўпіраючыся ў аякна аўтобуса. Пачаў напяваць сам сабе нейкую мелодыю. З аднаго боку, Нусрат яму зайздросціў. Хоць усім сэрцам асуджаў такія паводзіны чалавека ва ўзросце (дзесьці каля 60 гадоў), штогадзінныя справаздачкі якога з усялякай нагоды яго, мякка кажучы, здзіўлялі. Думаў, што ў гэтых людзей мастацтва ўсё пан-іншаму, нават асабістае жыццё. Хто ведае, можа, суджэнні не могуць доўга знаходзіцца адно без аднаго.

— Зулфіяджан, мы прыехалі.

— Зулечка, мілая, я ўжо засынаю...

— Зулфіяджан, неба, зоркі схаваліся за хмарами. Пэўна, усю ноч будзе ісці дождж. Хто, а, сусед? Гээй, нейкі ціхоня, дрыгне як забіты. А што яму да мяне? Мне здаецца, што ён далёкі ад каханна.

Нусрат не вытрымаў. Рэзка ўсхапіўшыся, ён уключыў святло. Акцёр таксама ўскочыў з ложка. Вочы вылазілі з арбіт. Дрыжыць, як асінавы ліст. Нусрату стала моташна. Бачачы, як акцёр моцна спалохаўся, што нават не можа прамовіць слова, Нусрат змякчэў. Як мага спакойна сказаў:

— Раніцай перабірайцеся ў іншы пакой. А то я за сябе не адказваю...

— Што... Што вы зробіце, дружка? — ледзь вымавіў акцёр. Стаяў, склаўшы

Святло ў нашым жыцці

Апавяданні

магутнейшы за ўсіх людзей на свеце — чалавек, беззапаветна адданы сваёй жонцы, свайму каханню.

Гэтыя чытаць не будуць...

Пісьменнік быў шчаслівы, вельмі шчаслівы! А як жа інакш?! Сам кіраўнік вобласці ўзначальваў усю работу, за паўтара месяца пабудавалі для яго ўласную бібліятэку.

Уся хатняя бібліятэка — а гэта звыш пятнаццаці тысяч кніг! — пераехала ў новы «ўласны дом»!

Пакой бацькоўскай хаты адразу сталі большымі. Пісьменнік уздыхнуў вольна. Падзякаваў Усявышняму. (Не, у яго язык не паварочваўся сказаць «ўласная бібліятэка», няёмка неяк...) Як добра гучыць: дом-бібліятэка!

Нездарма кажуць, што кніга нясе святло, кніга вучыць жыць. Беласнежны будынак бібліятэкі, узведзенай у правым

Сёння хата брата стала нашмат прасторнейшай, вызвалілася ад кніг. Цяпер і дзеткам ёсць дзе пагуляць.

...Правіней школыны званок. З класаў павыбягалі дзеці і накіраваліся да бібліятэкі.

Пісьменнік быў усхваляваны. Ён падумаў: «Найлепшы мой твор у жыцці — гэта бібліятэка!»

У абедзенны час у бацькоўскай хаце (цяпер, зрэшты, гэта была хата брата) сабраліся аднавяскоўцы на худаі¹. Зарэзалі барана, накрыві на стол...

А ўвечары ў вызваленай ад кніг гасцёўні зноў прымалі гасцей. Цяпер тут сабраліся сябры пісьменніка і святкавалі на сучасны лад. На стале, акрамя разнастайных страў, стаялі бутэлькі з алкаголем. Ці жарт: прыехалі сябры пісьменніка — высокія чыноўнікі раёна і абласнога маштабу.

Вечар разгараўся, рабіўся ўсё цікавейшым. Як кажуць, банкет на ўвесь свет. Нямаля прамаўлялася тостаў у гонар кнігі:

— Без кніг няма ведаў, кнігі — скарбніца навукі, — прамовіў самы аўтарытэтыны сярод гасцей, які сядзеў на чале стала.

— Дружка, пісьменнік ты наш, гонар і хвала табе! На адкрыццё бібліятэкі прыехаў сам кіраўнік вобласці. Ты малайчына! — пахваліў іншы, трохі ніжэйшы рангам.

— Кніга — святло ў нашым жыцці! — павучальна сказаў наступны сябар-чыноўнік. — Трэба шмат чытаць, чытанне — ключ да ўсяго.

— «Я ўдзячны кнізе за ўсе мае добрыя якасці» — так, здаецца, казаў Горкі, — зноў уставіў той, што сядзеў на чале стала.

— Сёння пісьменнікі з'яўляюцца самымі актыўнымі членамі грамадства. Да кнігі ўзраста ўвага, — заўважыў адзін з гасцей.

— Пісьменнік — гэта талент. Часам мне таксама хочацца напісаць кнігу, — заявіў чыноўнік з раёна, кінуўшы позірк на настаўніка Мамата, які прыслужваў гасцям.

А настаўнік з раздражненнем падумаў: «Ну канечне, на месцы галавы — гарбуз, а ты марыш напісаць кнігу?»

Кампанія чыноўнікаў гутарыла пад добрую выпіўку дапазна. Усе спыялі дыфірамбы кнігам. Казалі пра іх вартасці, пра тое, што яны далі свету. Вёска за ўсю сваю сціпную гісторыю ніколі не чула такіх хвалебных слоў у адрас кнігі...

У разгар вечарыні пісьменнік кожнаму з сяброў падарыў сваю кнігу з аўтографам. Ізноў загучалі пахвалы, цяпер ужо адрасаваныя пісьменніку. Той нават заплакаў. Выпіў келіх да дна. Захмялеў трохі...

Госці разышліся вельмі позна, за поўнач. Пісьменнік прачнуўся рана. Паснедаў з братам у двары. Пачаў збірацца: час вяртацца ў горад.

Зайшоў у гасцёўню, каб апрануцца. Там ужо было прыбрана, усё блішчала чысьціней. Апранваючы кашулю, пісьменнік паглядзеў на маленькі столік.

На ім ляжалі стосам яго кнігі, якія ўчора падарыў сябрам.

Ён не паверыў сваім вачам. Здалёку пералічыў. Шэсць...

Гасцей было сем. Нехта з іх усё-ткі ўзяў кнігу...

Пісьменнік пачырванеў. Яму стала някавата. Адлегласць паміж ім і столікам усё павялічвалася...

Не адважыўшыся падысці да кніг, ён хутка адварнуўся і выйшаў.

З узбекскай.

Пераклад Алеся ЦІМАФЕЕВА

¹ Худаі — мусульманскі абрад, калі ў гонар нейкай падзеі запрашаюць пажаўлівых людзей памаліцца, каб усё было добра, часам з ахвярапрынашэннем сваіх жывёл.

з жонкай. Што зробіш, у мяне гэта як хвароба. Губляюся... Гавару не змаўкаючы. Пакуль хто-небудзь не спыніць, я так і буду гаварыць. З-за гэтага нават на працу перастаў хадзіць.

Нусрата здзівілі яго словы. Ён са злосцю паглядзеў на суседа, малавядомага акцёра, які выконваў нейкія неважкія ролі ў кіно:

— Калі так, чаму не ўзялі з сабой жонку? Навошта так пакутаваць?..

— Гэта немагчыма...

— Чаму?

— Жонка не можа прыехаць. Яна памерла. Пяць гадоў ужо... Але я размаўляю з ёй кожны дзень, — з яго вачэй пацяклі слёзы.

Нусрат здрыгануўся. Яму стала няёмка. Хістаючыся, нібы п'яны, выйшаў у калідор, адтуль кінуўся на вуліцу. Без сіл апусціўся на лаўку, што самотна стаяла ў канцы двара санаторыя. Задуменна паглядзеў на Каўказскія горы. Дрыготкімі пальцамі набраў нумар. На экране тэлефона з'явілася фота жонкі Айджамаль:

— Як ты, Жамаль? — ледзь вымавіў ён, — як тваё здароўе? Тэрмінова скажы сыну, каб купіў білет на самалёт. Заўтра ёсць рэйс. Прылятай! Не перабівай мяне! Я цябе... я цябе... Я сам цябе сустрану ў аэрапорце.

Толас Нусрата дрыжаў. Не хацеў, каб гэта заўважыла жонка, таму, не скончыўшы фразу, адключыў тэлефон. Доўга глядзеў на горы. Цяпер, у гэтыя хвіліны, не мог, не адважыўся пайсці ў пакой, дзе сядзеў чалавек, моцны, магутны, мацнейшы за яго — Нусрата,

За бурштынавым сонцам

Стаўленне еўрапейцаў да насельнікаў Туркестана — і Узбекістана як неад’емнай часткі Зямлі цюркаў — цягам стагоддзяў пастаянна змянялася: ад насцярожана-недаверлівага і варажага за сёвай пракавечнасцю да непрыкрытага захаплення ў век рамантызму і пад’ёму навуковай думкі. Ды адно заставалася нязменным: пустынным раўніны Сярэдняй Азіі ва ўсе часы вабілі не толькі асоб дзейных і прадпрыемальных... Філасофы і пісьменнікі, дойдлівы і мастакі — словам, натуры з тонкай душэўнай арганізацыяй спрадвечку шукалі на Усходзе мудрасці і натхнення. Шмат ведае гісторыя і адвартных прыкладаў, калі бурштынавае сонца прыводзіла вольналюбівых намадаў на Запад. Нумар, прысвечаны Узбекістану, несумненна, атрымаўся б няпоўным без згадак аб мастаках, чые жыццёвыя перыпетыі спляліся з вялікімі караванымі шляхамі.

«Палац Ак-сарай (Узбекістан)», 1995 г.

Уладзімір Гладкоў — якраз адзін з такіх... Мастак нарадзіўся 12 мая 1947 года ў Туркменістане ў шматнацыянальным горадзе Ташаўз (сёння Дашагуз). Аднак большую частку жыцця ён правёў у Ташкенце. Тут адбывалася і творчае стаўленне майстра. Асновам жывапісу Уладзімір Гладкоў навучаўся ў Рэспубліканскім мастацкім вучылішчы імя Паўла Бянькова. Свайму тагачаснаму педагогу Івану Якаўлевічу Сакалову творца пазней прысвечыў не адну работу, ушануе яго памяць цэлымі экспазіцыямі. Пасля заканчэння вучылішча Уладзімір Гладкоў паступіў на мастацка-графічны факультэт Ташкенцкага дзяржаўнага педагогічнага інстытута. Актыўную выставачную дзейнасць распачаў у 1979 годзе, калі заявіў аб сабе першай персанальнай выстаўкай ва ўзбекскай сталіцы. З тых часоў яго імя амаль не пакідала газетных палос.

На месцы мастак не сядзеў, аддаючы перавагу дарозе. Перш чым асесці ў 2002 годзе ў Мінску, Уладзімір Гладкоў аб’ездзіў спачатку ўсю Сярэдняю Азію, а затым яшчэ паўсвету. Работы жывапісца захоўваюцца ў прыватных калекцыях у Грэцыі, Італіі, Японіі, Венгрыі, Германіі, Аўстраліі, Англіі, Расіі, а таксама ў фондах Міністэрства культуры Узбекістана, Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, іншых музейных устаноў. У Беларусі ж творцу, паводле яго слоў, прыцягваюць перш за ўсё людзі... Колькасць персанальных экспазіцый мастака набліжаецца да ўнушальнай лічбы ў два дзясяткі. Сярод важных выставачных адрасоў, акрамя Ташкента, значацца яшчэ Мінск, Афіны. Групавыя выстаўкі праходзілі ў Паўночнай Македоніі, Расіі.

У падмурку яркага мастацкага стылю Уладзіміра Гладкова ляжаць традыцыі еўрапейскага рэалістычнага жывапісу, «сапсаванага» думкай і нарматыўнасцю, ды разуменне каларыстыкі і кампазіцыі як выяўленчай асновы твора. Найбольшы ўплыў на мастака аказалі, наколькі

можна меркаваць, арыенталісты XIX — пачатку XX стагоддзяў. З іх у першую чаргу прыгадваецца імя непераўзйдзенага Васіля Верашчагіна. У свой час гэты аўтар і адкрыў Старому Свету мастацкі Туркестан. Яго легендарная Туркестанская серыя 1867—1874 гадоў, можна сказаць, стварыла жывапісны канон Цэнтральнай Азіі. Уладзімір Іванавіч — няхай і апасродкавана, праз галаву ўласных стаўнікаў — пераймае верашчагінаўскія колеравыя спалучэнні і асаблівае стаўленне да «паветра» на палотнах. Зрэшты, самаркандскія вулічкі і маўзаі ў трактоўцы сучасніка — зусім не тое ж, што на карцінах XIX стагоддзя. Яны менш дэталёвыя і адрозныя па настроі — тут пануе меланхолія і нават не пахне экзотыкай.

Прыглушаная настраёвасць збліжае работы мастака з работамі паслядоўніка Васіля Верашчагіна — Рыхарда-Карла Зомера і яго Туркестанскай серыяй. Але ж яшчэ бліжэй па духу да Уладзіміра

«Нацюрморт з бэзам», 2000 г.

«Аральская юшка», 1976 г.

Гладкова аказаўся Павел Бянькоў, чые імя насяла вучылішча, дзе герой нашага матэрыялу спасцігаў азы прафесіі. Мастацкія метады двух аўтараў родніць адмысловая імпрэсіяністычнасць выказвання, свавольнасць мазка (асабліва што тычыцца выяўлення людзей у пейзажах). Разам з тым «арыенталістычны» палотны Уладзіміра Гладкова вызначаюцца шчырым захапленнем прыродай і архітэктурнай роднага Узбекістана, прыхільнасцю яго да нацыянальных традыцый. Аўтэнтычнасць і ўласцівае выключна жыхарам усходніх краін адчуванне святла адрозніваюць яго погляд ад погляду заездных рысавальшчыкаў мінулага.

Улюбёным жанрам Уладзіміра Гладкова з’яўляецца пейзаж. Натуральна, творца працуе і як партрэтчыст (асабліва плённа ў апошнія гады), і як майстар нацюрморту, але славу займае менавіта на ніве жывапісных краявідаў. Сапраўднае ж захапленне мастака — водная тэма. Яе ў пейзажах Уладзіміра Гладкова шмат, і штораз вада — гэта істота з непаўторным характарам. Такое абвостранае адчуванне найдрабнейшых змен у наваколлі набліжае творчасць жывапісца да найлепшых з марыністаў. Работы Уладзіміра Гладкова нават можна

знайсці ў Музеі Сусветнага акіяна ў Калініградзе. Пейзажыст перадаў у фонды ўстановы больш за 30 карцін з выявамі Аральскага мора. Серыя напісана з натуры, а вадаёма ўжо амаль не існуе.

З дапамогай паслядоўнага чаргавання архітэктурных элементаў, абрысаў гор, вадзяной роўнінкі, купала неба і аблокаў Уладзімір Гладкоў стварае энергійныя прасторавыя рытмы, не губляючы пры гэтым лірычнай інтанацыі. Мастакоўскае крэда выяўляецца ў пільнай увазе да лубога праўлення творчага духу ў чалавеку, прыродзе альбо прадметным асяроддзі. Яно вызначае разнастайнасць відаў і жанраў мастацтва, у якіх працуе майстар. Цікавымі прыкладамі можна лічыць праектаванне музейных экспазіцый і ландшафтны дызайн. З 1978 года Уладзімірам Іванавічам было створана больш за 30 музеяў, сярод якіх ёсць і буйныя, экспазіцыйнай плошчай звыш 5000 кв. м.

Большая частка створаных мастаком музейных экспазіцый знаходзіцца ва Узбекістане. На рахунку майстра, у прыватнасці, — афармленне такіх знакавых для рэспублікі культурных устаноў, як Дзяржаўны музей гісторыі Узбекістана, Дзяржаўны музей гісторыі Цімураўдаў, Музей алімпійскай славы. Некалькі цікавых праектаў на азначанай ніве здзейснены мастаком і ў Беларусі. У іх шэрагу галоўным з’яўляецца Музей сучаснай беларускай дзяржаўнасці, што пазіцыянуецца як «адзін з самых маладых і тэхналагічных музеяў краіны». Дэбют у галіне ландшафтнага дызайну адбыўся пры аднаўленні Ташкенцкага заапарка ў 1990-я гады. Акрамя таго, у 2003 годзе Уладзімір Гладкоў у якасці аўтара распрацоўкі ландшафтнага дызайну ўзяў удзел у праектаванні экзатарыума (валеры і тэрарыумы) з рэдкімі і экзатычнымі жывёламі) Мінскага заапарка.

Бернард ЗАТЫЛКІН

Гарадскія сілуэты

Дзейнасць Уладзіміра Гладкова — натхняльны, але не адзін прыклад пасіянарнага абмену паміж народамі Беларусі і Узбекістана. У нечым падобны лёс чакаў і іншага мастака (прычым у самым шырокім сэнсе гэтага слова), які пакінуў важны след у гісторыі абедзвюх краін. Гаворка пойдзе пра ўраджэнца Краснаярскага краю і заслужанага архітэктара Беларусі Віктара Волчака. Некалькі гадоў у пачатку сваёй творчай кар’еры ён працаваў галоўным архітэктарам на розных праектах у Ташкенце, аказаўшы такім чынам магутны ўплыў на сілуэт і характар горада.

Ташкент, помнік Алімшэру Наваі на плошчы перад Тэатрам юнага глядача, 1960-я гг.

праекта «Брэсцкая крэпасць-герой», аўтару будынка Мінскага аблвыканкама, у суаўтарстве — Літаратурнага музея Я. Купалы, у ролі архітэктара — помнікаў Феліксу Дзяржынскаму, Марату Казею ў Мінску даялося спачатку папрацаваць у сталіцы Узбекскай ССР, куды ён трапіў па размеркаванні ў 1936 годзе.

Шлях да пакарэння архітэктурнага Алімпіа пачаўся для Віктара Волчака вельмі крута — ажно з працы (зразумела, у складзе аўтарскага калектыву) над генеральным планам цэнтральнай часткі Ташкента. Затым малады архітэктар бярэцца за іншы праект — непадалёк ад цэнтральнага сквера павінен быў з’явіцца будынак Ташкенцкага гаркама Камуністычнай партыі Узбекістана. Крыху пазней гэты прыкметны ампірны палац у самым цэнтры горада пяройдзе ва ўладанне Саюза пісьменнікаў Узбекістана, стаўшы на доўгі час штаб-кватэрай арганізацыі. Апошнім праектам, які творца паспеў выканаць перад Вялікай Айчыннай вайной, з’яўлялася архітэктурнае афармленне гідрозбудаванняў Катакургранскага вадасховішча ў Самаркандскай вобласці. На фронт трапіў інжынерам, камандаваў інжынернай разведкай, удзельнічаў у бітве на Курскай дузе,

Ташкент, фантан на Тэатральнай плошчы, 1974 г.

вызвалены Беларусі, Польшчы, Усходняй Германіі і Чэхаславакіі.

Пасля заканчэння вайны вярнуўся ў Ташкент, дзе да свайго пераезду ў Беларусь у 1950-я паспеў прыкласці руку адразу да некалькіх знакавых праектаў. Адным з такіх стаў высачэзны помнік найвялікшаму ўзбекскаму паэту Алішэру Наваі. Адкрыццё скульптуры на плошчы перад Тэатрам юнага глядача адбылося пры ўдзеле дойдліда ў 1949 годзе. Віктар Мацвеевіч адказаў за канструктыўную частку і пастамент, тады як за мастацкае рашэнне — Леапольд Дзітрых. Помнік гэты перажыў неаднаразовую рэканструкцыю, але і сёння ўпрыгожвае сабой цэнтр горада. Апошні ж заўважны праект Віктара Волчака на тэрыторыі Ташкента — пластычнае рашэнне фантана на Тэатральнай плошчы, які з цягам часу ператварыўся ў святломучыны атракцыён...

Бернард ЗАТЫЛКІН

Сіражыддзін САІД

У час, калі быў студэнтам, дакладней, зімой 1975 года, мы з Андрэем Вазнясенскім сталі названымі братамі. У 80-я гады XX стагоддзя «кароль метафары» падараваў мне свае зборнікі з аўтографамі. Зараз яны стаяць на маіх кніжных паліцах і з'яўляюцца для мяне самымі дарагімі і каштоўнымі кнігамі. Сінія і чырвоныя пазначнікі, якія я ў час чытанія праставіў над радкамі і ўрыўкамі, што асабліва мне спадабаліся, сведчаць пра час і эпоху, надзею і самоту, сустрэчы і расстанні.

Тады і дарогі. Часіны і стагоддзі. Дзве чырвона-сінія лініі ператвараюцца ў вясновыя сцяжынкы, якія з абодвух бакоў упрыгожваюць маляўнічыя кветкі, і сцяжынкы гэтыя адносяць мяне ў вясну 1987 года, у падмаскоўнае Перадзелкіне, на бераг чыстай сажалкі, паверхня якой пакрытая рабізнай. Вада той сажалкі сваёй празрыстасцю нагадвае вершы Ясеніна.

Двойчы мне пашчасціла бачыцца і гутарыць з «паэтам, які ўвайшоў у паэзію на белым кані метафары».

Аднойчы (здаецца, гэта быў 1986 год) я ўдзельнічаў у творчай вечарыне Вазнясенскага, якая праходзіла ў ташкенцкім Доме ведаў. Зала была набыта колькі мажліва. Калі мы перадалі Вазнясенскаму партрэт Барыса Пастарнака работы нашага сябра мастака Адзілбека Бабаджанава, паэт быў шчыра ўзрадаваны і ўдзячны.

Сваю першую паездку я здзейсніў па заданні гатчаснага галоўнага рэдактара штотыднёвай газеты «Узбекистон адабіёти ва санъати» («Літаратура і мастацтва Узбекістана») Ахмаджана Мелібава. Мне было даручана арганізаваць гутарку з Андрэем Вазнясенскім.

Як зараз памятаю, на мне была лёгкая рудавага колеру куртка папулярнай на той час пакістанскай фірмы «Табоні», якую я купіў у камерцыйнай краме Сарыасійскага аэрапорта, на левым плячы — модная чорная скураная сумка.

Падшоўшы да дачы ў Перадзелкіне, двухпавярховага драўлянага будынка, я ўбачыў дзіўную жывёліну, якая сядзела каля адчыненых дзвярэй. Жывёліна не была падобная на сабаку, але нельга было сказаць, што гэта каза альбо баран, хоць поўсць у яе была, нібыта ў казы, доўгай і гладкай. Морда была выцягнутая, белая з чорнымі плямамі, звалілі доўгія вушы, нібыта ў барана, вочы сумныя. Убачыўшы, што я стаю, як укопаны, гэтая дзіўная жывёліна раптам нібыта ўсміхнулася. Я аслупянеў. Тады, не мяняючы выразу морды, як быццам насміхаючыся з мяне, яна павярнулася і, цягнучы свой доўгі хвост, паднялася на другі паверх і знікла.

Я націснуў на кнопку званка, праз нейкі час пачуў ціхіх крокі на прыступках лесвіцы. Спачатку з'явіліся клетчатая хатняя тапачка, затым ногі, якія былі абутыя ў гэтыя тапачкі, пасля чаго ўсё тулава, рэдка бародка, якая расла толькі на падбородку, рот і вусы, рымскі нос, незадаволеныя вочы і нарэшце амаль лысы ўладальнік усёго гэтага «ва ўсёй красе». Гэтага чалавека я пазнаў адразу: галоўны рэдактар папулярнага ў той час літаратурнага часопіса «Дружба народов» Сяргей Баруздын. Даведаўшыся, каго я шукаю, ён неак змяніўся ў твары, незадаволена буркнуў: «Ідзіце з іншага боку», потым хутка павярнуўся і пайшоў. З таго часу прайшло больш за чвэрць

Два стагоддзі — адно жыццё

Фрагмент эсэ

стагоддзя, але ніяк не магу забыць дзіўную ўсмішку таго сабакі і незадаволены выраз твару яго гаспадара, і зараз час ад часу гэтая жывёліна з усмешкай праходзіць праз пакрыты апалай лістотай садовы дворык маёй памяці.

Я меркаваў, што Андрэй Андрэвіч — важны і фанабэрысты чалавек, напэўна, я буду стаяць перад ім у нейкай разгубленасці. Але мае сумненні рассяліся ў адзін момант, як ранішня пара, што ўзнімалася той раніцай над возерам у Перадзелкіне. Гэты вядомы на ўвесь свет чалавек, нягледзячы на сваю славу і аўтарытэт, быў вельмі просты. У яго быў адкрыты твар, вочы свяціліся добразычліваасцю. Адною ласкавай фразай «вельмі рады» ён парушыў заслону адчужнення паміж намі. Тады Андрэй Вазнясенскі быў пяцідзесяцігадовым вядомым паэтам, а я дваццацідзесяцігадовым малавельмінальным вершатарам, у якога выйшлі ўсёго дзве кніжачкі вершаў. Адчувалася, што мая рашучасць, тэлефонныя званкі з Ташкента і, нарэшце, смеласць, з якой я прыйшоў да яго, маё шчырае захапленне яго творчасцю спадабаліся Андрэю Андрэвічу...

Падрабязнасці гэтай сустрэчы і гутаркі былі апублікаваны ў газеце «Літаратура і мастацтва ва Узбекістане» і некалькі разоў перадрукаваны ў маіх кнігах. Таму не буду на іх спыняцца.

Я быў вельмі рады яго падарункам — фотаздымку, кніжкам «Взгляд» і «Проробы духа», аўтографу «...З намерам і чаканнем падаравання першага і другога тома», які ён пакінуў у трэцім томе «Избранных произведений», што выйшаў у 1984 годзе ў маскоўскім выдавецтве «Художественная литература», яго душэўным словам.

Упершыню я пазнаёміўся з творчасцю Андрэя Вазнясенскага яшчэ ў юнацтве, тады яго вершы хвалявалі мяне, а зараз хвалюючым было тое, што мы сустрэліся твар у твар, я гутарыў з аўтарам гэтых вершаў, які казаў аб сабе, што ён «напалову зямны, напалову нябесны» чалавек. Тады з Масквы я вярнуўся з новымі ўражаннямі. Затым яны, ператвараючыся ў радкі і самоту, на працягу многіх гадоў пазбаўлялі мяне сну і спакою. На небе ўспамінаў круціцца, нібыта прапелеры самалёта, прыпадабненні. Праз гады гэта вылілася ў вершаваныя радкі: «Падобныя адзін на адно вавы, масты, гады...»

Пры словы «Ташкент» у майго сэрцамураму загарэўся вочы, на твары з'яўляецца цёплая і светлая ўсмішка.

Ён любіў Ташкент асаблівай любоўю. У 1966 годзе, калі здарыўся страшны зямлятрус, Вазнясенскі, не чакаючы якіх-небудзь заданняў альбо загадаў, па ўласнай волі і жаданні першым жа ранішнім самалётам прыляцеў у Ташкент і больш за дзесяць дзён быў побач з ташкентцамі, жыві горам людзей, якія пацярпелі ад бедства, падтрымліваў іх словамі і вершамі, падзяляў турботу і смутак, напісаў паэму «Рэпартаж з Ташкента». У той жа дзень гэты актуальны твор быў надрукаваны ў цэнтральнай газеце «Комсомольская правда» пад загалоўкам «Данамажыце Ташкенту!». Пазней паэт адзначаў у сваіх успамінах, што тады гэтае выступленне выклікала хваляванне чытачоў, што раздражняла савецкіх чыноўнікаў.

Паэт параўнаў зямлятрус, які за адзін дзень аб'яднаў мільёны людзей, зробіў іх згуртаванымі, аднадумнымі і адзінакроўнымі, з родавымі схваткамі зямлі. Ён прадказваў, што стойкасць, воля і вера дапамогуць перажыць гора, на месцы руін і развалін уздымуцца сучасныя кварталы, белыя, нібыта фарфор, будынкы, Ташкент ператворыцца ў фантастычна прыгожы горад. Паэт,

які прысвяціў сваё сэрца гэтаму гораду са словамі «Мой Ташкент — маё жыццё», яшчэ не ведаў, што яго прадказанне і мара мільёнаў узбекаў здзейсяцца праз чвэрць стагоддзя.

У красавіку 2006 года Андрэй Андрэвіч яшчэ раз напісаў аб Ташкенце. Гэтым разам у газеце «Труд» былі надрукаваныя мае вершы ў перакладзе народнага паэта Узбекістана Аляксандра Файнберга з уступным словам Вазнясенскага. Ён пісаў аб горадзе сваіх мар і спадзяванняў: «Ташкент — не проста горад. Для мяне гэта горад з асабліва святой і неверагодна блізкай аўрай, і ніякія геапалітычныя змяненні не могуць вырваць яго з майго сэрца. Ташкенцкія паэты прайшлі выпрабаванне часам. Мне заўсёды дарагія тэлефонныя званкі з Ташкента, які для мяне не проста горад, а частка майго лёсу. Дзякуй Ташкенту за яго дапамогу нам стаць сабой».

Наша другая сустрэча адбылася праз год з паловай цёплым цудоўным восеньскім днём, гэтую пару рускія называюць «бабіна лета». Лістапад у Перадзелкіне, бярозавы гай, які нібыта зіхаціць у сонечным святле, сонечныя блікі, што іграюць-пераліваюцца на залацістай лістоце, дэманстравалі ўсю прыгажосць рускай вясны. Здалася, што словазлучэнне «залатая восень» ужывалася ў самым прамым сэнсе. Восень у гэтых мясцінах была нават прыгажэйшай за вясну.

Я па даручэнні і пры падтрымцы тагачаснага дырэктара Выдавецтва літаратуры і мастацтва імя Гафура Гуляма Эркіна Вахідава павінен быў адвесці дагавор на подпіс. Дагавор прадугледжваў выданне зборніка вершаў Андрэя Вазнясенскага на ўзбекскай мове, а зборнік рыхтаваў я. Па арганізацыйна-афіцыйным звычай і адправіўся з камандзіровачным пасведчаннем ад Саюза пісьменнікаў рэспублікі. З дапамогай спецыяльнага карэспандэнта «Літаратурнай газеты» па Узбекістане пісьменніка Муроода Мухамада Дуста і па рэкамендацыі загадчыка Маскоўскага аддзела гэтай газеты вядомага журналіста Уладзіміра Сакалова я без усялякіх праблем размясціўся ў гатэлі «Масква».

У дзень майго прыезду ў Маскву ў «Літаратурнай газетзе» былі надрукаваныя мае вершы Андрэя Андрэвіча. У рэдакцыі Сакалоў даў мне свежы нумар, каб я заады адвёз яго ў Перадзелкіна.

Гаспадар дачы сустрэў мяне з усё той жа ласкавай усмешкай, адкрытым тварам і ветлівасцю, як і ў першую нашу

сустрэчу. Крыху пазней, вітаючы госця звонкім і сардэчным голасам, зайшла жонка паэта Зоя Барысаўна Багуслаўская. Вядомая пісьменніца, адзіная каралева яго жыцця, лёсу, вершаў і паэм. Яна раздзяляла ўсе яго радасці і хваляванні, і галоўная геранія паэмы «Оза» — Зоя, Зоя Барысаўна... Абменьваючыся са мной прывіталымі фразамі, яна непрыкметна акінула мяне позіркам з ног да галавы і запрасіла прысесці. Потым з суседняга пакоя прынесла медны падушкі з рознымі дзіўнымі і прыгожымі бутэлькамі. Паказваючы на падушкі з некалькімі гатункамі віскі, французскага, грузінскага віна, каньяку і гарэлкі, спыталася: «Што будзеце піць?» Я адказаў: «Чай». Яе тонкія бровы над яснымі вачыма крыху зрушыліся ад здзіўлення, і, падумаўшы некалькі секунд, яна накіравалася ў суседні пакой, адкуль хутка прынесла ўсё той жа падушкі з акуртанна расставленымі пачкамі розных гатункаў чаю. Сярод прыгожых упаковок я ўбачыў прасценкі жоўты пачак з вывайвана слана. У рэдакцыі газеты «Вячэрні Ташкент» мы звычайна заварвалі такі чай, таму ён здаўся мне родным, ташкенцкім. Праз нейкі час гаспадыня прынесла адмыслова прыгатаваны моцны індыйскі чай. Пасля першага гл сподачка я адчуў сябе свабодна, нібыта сядзеў не ў Перадзелкіне ў вядомага паэта, а ў сваёй роднай рэдакцыі газеты «Вячэрні Ташкент».

Па даручэнні Эркіна Вахідава я павінен быў атрымаць ад Андрэя Андрэвіча і ўступнае слова да яго кнігі «Мангу ризк» («Вечнае мяса»), якая выдавалася на ўзбекскай мове. Вазнясенскі адразу ж напісаў такі ўступ і даў яму загаловак «Зварот да ўзбекскага чытача». Уступ быў невялікі, каля дзвюх старонак, але ў кожнай фразе адчувалася вялікая павага і пашана паэта да Узбекістана, узбекскага народа і ўзбекскай культуры. Ён пісаў: «Спадзяюся, вершы пра Байкал знойдуць водгук у сэрцы ўзбекскага чытача, таму што на дадзены момант боль Аральскага мора ірве маю душу».

Гэтым разам я прасядзеў у іх больш за дзве гадзіны. Узяўшы тэкст уступнага слова, фотаздымкі, новыя кнігі, падпісаўшы дамову, пачаў развітвацца. Зоя Барысаўна, пакідаючы на сваім зборніку апавядання і аповесцей «Остановка» аўтограф з пажаданнем шчасця і ўдачы, прызвудмалася і сказала: «Вось і кветачка. Вам ад мяне на памяць», — і намалявала вытанчаную кветачку над сваім аўтографам.

Гэта было пятага кастрычніка 1988 года. Кніга Вазнясенскага была выдадзена вялікім накладам праз год пад рэдакцыяй паэтаў Шаўката Рахмана і Мухамада Юсуфа, якіх, на жаль, ужо няма сёння з намі. Частку ганарару, які выплочваўся Вазнясенскаму як аўтару, Андрэй Андрэвіч без усялякай карысці хацеў падараваць мне, сказаўшы: «Вазьміце самі, карыстайцеся паводле свайго меркавання». Але я палічыў тое для сабе неналежным учынкам, і выдавецтва пераваля грошы на банкаўскіх разліках рахунак аўтара. Праз нейкі час я атрымаў удзячны ліст ад Андрэя Андрэвіча: «Вялікі дзякуй за прыгожую кнігу».

Як адзначалася вышэй, любоў Андрэя Вазнясенскага да нашай краіны, да нашых гарадоў — Ташкента, Самарканды, Бухары, Хіве — была асаблівай. Па адукацыі ён быў архітэктарам і лічыў нашы старажытныя горады вялікімі і вечнымі помнікамі ўсходняй і чалавечай цывілізацыі.

З узбекскай.
Пераклад Генадзя АУЛАСЕНКІ
Малюнак Камілі КАМАЛА

Рамз БАБАДЖАН:

«О, Беларусь, свяшчэнная зямля...»

Ужо нага з паэтаў, які займаецца яшчэ і мастацкім перакладам, несумненна, ёсць сваё прыцягненне да той ці іншай літаратуры. Гэта заканамерна. І адбываецца па прычыне асабістых творчых зацікаўленняў, зыходзячы з жыццёвай і творчай біяграфіі, з улікам памкненняў да засваення той ці іншай нацыянальнай культуры, літаратуры, паэзіі...

Вядома, што народны паэт Беларусі Максім Танк пераклаў за сваё жыццё даволі шмат твораў з розных літаратур. З аварскай, азербайджанскай, англійскай, армянскай, аўстрыйскай, балкарскай, венгерскай, грузінскай, грэчаскай, ідыш, ісландскай, іспанскай, італьянскай, казахскай, калмыцкай, кітайскай, лакскай, латышскай, літоўскай, лужыцкай, македонскай, малдаўскай, нямецкай, польскай, румынскай, рускай, славацкай, славенскай, таджыкскай, татарскай, туркменскай, турэцкай, украінскай, французскай, хіндзі, чэшскай, эстонскай, японскай. Уражальная шмаграннасць!.. Грамадскі і палітычны дзеяч Максім Танк шмат ездзіў, вандраваў па свеце. У яго было многа сустрэч з паэтамі розных народаў свету на ўсялякіх кангрэсах, канферэнцыях, сімпозіумах, з'ездах... Яго, здаецца, ведалі ва ўсім свеце. Яшчэ ў 1957 годзе беларускі паэт наведаў Кітай, дзе ў 1958-м выйшла кніга яго выбранай паэзіі ў перакладах Гаа Мана і Гэ Баацзяня.

Найбольшая прыхільнасць Максіма Танка — да польскай, рускай, украінскай паэзіі. Ён пераклаў вершы болей як 100 польскіх паэтаў. Што і зразумела: талент беларускага творцы сталае, мужнеў ва ўмовах жыцця ў Заходняй Беларусі, у Вільні, на тагачаснай тэрыторыі Польшчы, менавіта ў той час ён пазнаёміўся з многімі яркімі польскімі паэтамі. Сяброўства захавалася на ўсё жыццё.

Сярод зацікаўленняў Максіма Танка — зварот і да ўзбекскай паэзіі. «О, Беларусь, свяшчэнная зямля, // Не раз я марыў страціцца з табой! // І да цябе душой імкнуўся я // І бачу цябе ў славе баявой. // Я — гасць. Але ў сям'і сяброў-братоў // Гаспадаром сябе я адчуваю, // З тваіх крыніц п'ю, ем хлеб з тваіх палёў, // І ўсе — мне родныя, каго я сустракаю. // Тут жонкі камень з берагоў Дзвіны // Суровы сведка, і ён мне гаворыць // Аб подзвігу народа ў дні вайны, // Аб перажытым, незабыўным горы. // О, Беларусь! Чароўны, дзіўны край...» (Рамз Бабаджан. «У гасцях»). Пераклад цытуем з 11 тома

Максім Танк з узбекскімі пісьмёнікамі: Рамзам Бабаджанам, Назірам Сафаравым, Уйгунам і Хамідам Гулямам, 1967 г.

Збору твораў Максіма Танка ў 13 тамах (Мінск, «Беларуская навука», 2010; укладальнікі — У. І. Мархель, С. У. Калядка). Пераклад упершыню быў надрукаваны ў пятым томе шасцітомнага Збору твораў народнага паэта ў 1980 годзе. А дагэтуца 19 сакавіка 1972 года. Колькі слоў пра Рамзу Бабаджана (1921—2009). Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1972) за паэму «Жывая вада». Народны паэт Узбекскай ССР (1981). Працаваў намеснікам старшыні Саюза пісьмёнікаў Узбекістана. Перакладчык на ўзбекскую мову паэтычных твораў А. С. Пушкіна, М. Ю. Лермантава, М. А. Някрасава, А. Т. Твардоўскага і інш.

З узбекскай паэзіі М. Танк, акрамя звороту да творчасці Р. Бабаджана, пераклаў вершы Гафура Гуляма «Ну і што ж», Саяра «Ленін у Хіве», Душана Файзіева «...На Кіеўшчыне дзве ракі пльывуць...», Шукруло «Пара лістападу». Самы ранні пераклад, выдавочна, — верш Д. Файзіева. Надрукаваны ў калектыўным зборніку «Сонца ў арыках» (Мінск, 1966). Пераклад дагэтуца 2.02.1966...

Верш Гафура Гуляма «Ну і што ж» быў надрукаваны ў альманаху «Братэрства — 1986».

Я каля інстытута дзяўчыну сустрэў.
Яе позірк вясёлы, як сонца, гарэў.

Эх, каб мог скінуць пару дзясяткаў гадоў,
Можна б, раскрыць сваё сэрца сілу
знаймоў.

Толькі я не прасію, каб яе не спыніць,
Гавару, каб гарачыя вусны раскрыць:
«Як, скажыце, разынкаў базар
адишкаць?..»

Вось што я ёй скажу.
А што мог я сказаць?

Гафур Гулям (1903—1966) — народны паэт Узбекістана (1963), акадэмік АН Узбекістана (1943). Аўтар многіх паэтычных і празаічных кніг. У 1970 годзе (пасмяротна) быў адзначаны Ленінскай прэміяй. На беларускую мову творы класіка ўзбекскай літаратуры Гафура Гуляма перакладлі Анатолю Астрэйка, Эдзі Агняцвет, Сцяпан Гаўрусёў і іншыя беларускія паэты і перакладчыкі. Гэтыя пераклады друкаваліся ў перыядычных выданнях, калектыўных зборніках узбекскай літаратуры — «Спявае Узбекістан» (1962), «Сонца ў арыках» (1966), «Вясёлка над арыкам» (1986).

...Магчыма, гэтая згадка — і шараговы факт для гісторыі сусветнай паэзіі. Ды ўсё ж у гісторыі беларуска-ўзбекскіх літаратурных сувязей штрышок дастаткова знакавы...

Мікола БЕРЛЕЖ
Фота Уладзіміра КРУКА

Максім Танк падчас Дзён узбекскай літаратуры і мастацтва ў Беларусі, 1967 г.

Цёплы дотык настальгіі

Узбекскі пісьмёнік з беларускімі каранямі Аляксей Усціменка прыцягнуў маю ўвагу даўно. Ён — значная фігура ў Саюзе пісьмёнікаў Рэспублікі Узбекістан.

Аднойчы пісьмёнік даслаў мне электронную версію свайго рамана, які раней публікаваўся фрагментамі ў часопісным варыянце і нашчас выйшаў асобным выданнем.

Гэта не мэйнстрым. Пераважная большасць сучасных аўтараў такіх кніг не піша. Не хочучы і, як мне думаецца, проста не могуць. На жаль, памешчала і мэтавая аўдыторыя чытачоў, зольны бавіць з кнігай доўгі час, а не выхопліваць асобныя старонкі ў кароткіх паўзах паміж справамі.

Каб засвоіць, а не праглынуць разам гэтую двухтомную эпопею, лепш узяць на працы некалькі вольных дзён альбо дачакацца водпуску, каб адасобіцца ад мітусні. Не маючы такой магчымасці, я мусіў ахвяраваць нашымі гадзінамі.

Двухтомнік «Тыя, хто вандруюць у залатым міражы» («Странствующие в золотом мираже») велічэзны па аб'ёме тэксту — каля двух мільёнаў знакаў. І гэта той рэдкі выпадак, калі нават самы ўдэлівы крытык ці скрупулёзны рэдактар не захоча, як мне здаецца, пераставіць аніводнае слова або літару, нават калі дзе-нідзе не зусім згодны з аўтарам, асобныя сцэны сам выпісаў бы не так... Твор уражае цэльнасцю і дасканаласцю.

Я не буду перакрываць сюжэт, тым больш што сюжэтныя лініі некалькі, лепш раскажу не што ў раманае напісана, а як.

Мова і стыль твора цудоўныя, у найлепшых традыцыях рускай і савецкай прозы. Стылізацыя пад даўніну зроблена вартуозна, з глыбокім унутраным адчуваннем слова. У той жа час стыль цалкам сучасны, што відавочна, калі параўнаць аўтарскія прыёмы стылізацыі з тымі, якімі карыстаўся Аляксей Толстой у рамана «Пётр Першы». У прыватнасці, аўтар пазбягае прынятага ў савецкіх і дарэвалюцыйных часы занадта інтэнсіўнага, з пункту гледжання сучаснай моды, ужывання

дзеяслова «быць» у мінулым часе і прыналежага займенніка «свой». Непазбежныя пры чарнавым наборы тэксту паўторы пільна вычышчаны, што сведчыць аб багаці лексічнага запasu і сіналімічнай разнастайнасці аўтарскай мовы.

Ілюзія архаічнасці тэксту дасягаецца змяненнем парадку слоў — прыметнікі часта змяшчаюцца пасля назоўнікаў — і выкарыстаннем паніяцкай, якія выйшлі з ужытку. Я зачараваўся пачуццём меры аўтара. Злоўжыванне архаізмамі значна перашкаджае засваенню твора чытачом. Досыць складана вытрымаць «раўнамернасць канцэнтрацыі» архаізмаў. Мяркую, што пісьмёнік напрацаваў пэўны стыль і проста яго захоўвае, атрымалася выдатна.

Перазнажаў шмат, і Аляксей Усціменка выразна перакрываецца паміж *points of view*, сцэны падаюцца як бы вачыма асобных герояў. Толькі ў канцы, калі выкладаецца паслядоўнасць гістарычных падзей пасля завяршэння галоўных, цэнтральных у рамана, пераважае тэкст ад аўтара.

Большасць гістарычных асоб, такіх як Пётр Вялікі, царэвіч Аляксей, Кацярына I, Меншыкаў і іншыя, шматразова былі прататыпамі персанажаў твораў. Усціменка здолеў пазбегнуць стэрэатыпаў. Пётр на захадзе жыцця, пачынаючы з 1717 года, паўстае хутчэй як палітык-гаспадар і стратэг, а не гуляка і авантурыст, якім ён паказваецца ў сучасных падробках. Глыбей, чым звычайна, выпісаны вобраз Аляксея, які часцей за ўсё зводзіцца да банальнага няўдачніка або здрадніка інтарэсаў бацькі і імперыі. Вельмі яскравымі атрымаліся бухарскія тыпажы...

Рэдка кнігі перачытваю, часцей за ўсё, прачытаўшы, выдаляю. Да гэтай вярнуся абавязкова.

Двухтомнік Аляксея Усціменка па якасці адпавядае ўзроўню класічнай літаратуры. Спадзяюся, што ў Расіі, Узбекістане, Беларусі і іншых рэспубліках, дзе ёсць рускамоўная чытацкая аўдыторыя, знойдзецца досыць знаўцаў класікі, каб раман быў заўважаны і атрымаў адекватны водгук.

Анатолю МАТВІЕНКА

Вытокі: Наваі і Якуб Колас

Адзін аднаго вартыя

Даволі часта бываюць выпадкі, якія, прытрымліваючыся звычайнай логікі, вытлумачыць не так і проста. Па-мойму, да такіх можна аднесці і знаходжанне ў гады Вялікай Айчыннай вайны Якуба Коласа менавіта ў Ташкенце. Канешне, у гэтыя суровыя для Айчыны часы ў сталіцы Узбекістана знайшоў прытулак не толькі ён, а і беларускія навукоўцы. А Канстанцін Міхайлавіч з часу ўтварэння Акадэміі навук з'яўляўся яе назменным віцэ-прэзідэнтам. Аднак бліжэй і іншыя паўднёвыя рэспублікі Савецкага Саюза, але яго чамусьці паклікаў менавіта Ташкент. Ці не Гасподнім промыслам было накіравана акурат так, каб пясняр беларускага народа ўдыхнуў паветра — не на месяц, а на гады, якое жыўля жыццё і творчасць выдатнага пясняра ўзбекскага народа Наваі.

Ды, добра падумаўшы, ёсць падобнаства і іншага кшталту. Як вядома, ніхто з беларусаў так пранікнёна і шчыра, з самай глыбіні сэрца не сказаў пра любоў да свайго кута, блакітнавокай старонкі, як Канстанцін Міхайлавіч. Ёсць шмат іншых прызнаванняў у любові да Радзімы, але прамоўленае ім, на першы погляд такое простае, заўсёды так ускальвае душу, нібы ніколі раней не чуў яго: «Мой родны кут, як ты мне мілы! // Забыць цябе не маю сілы!» Калі ж уважліва перачытаць старонкі творчасці Наваі, можна і ў яго знайсці штосьці падобнае: «Ідзі, мой верш, у народ!».

Сказанае Наваі, па-сутнасці тое самае, што прагучала з вуснаў Якуба Коласа. Слаўны сын узбекскага народа, якому аддаў свой талент творцы і грамадзяніна, засведчыў б гэтымі радкамі тое, што ў збліжэнні людзей таксама вялікая сіла. Яно ні што іншае, а слова з маленства роднае, тая мова, якая пры ўсёй прыгажосці іншых моў, найлепшая на зямлі.

Магчыма, у сваіх згадках у нечым і памыляюся, але ў гэтыя дні, калі вось-вось расчыніць свае дзверы XXX Мінская міжнародная кніжная выстаўка, гасцямі якой будуць і ўзбекскія пісьменнікі, разважана пра кантакты і ўзаемасувязі нашых суверэнных дзяржаў, найперш мне хочацца прыгадаць гэтых двух волатаў нацыянальнага прыгожага пісьменства — Наваі і Якуба Коласа. У большай ступені Наваі, які даўно мае сусветную вядомасць, але хацелася б, каб і беларусы пра яго ведалі куды больш. Што да нашага Якуба Коласа, ён увагай не абдзелены, ды хочацца, каб яшчэ лепш папулярызавалася яго творчасць у іншых краінах.

Хвалявалі не пышныя апраткі

Сапраўднае прозвішча ўзбекскага паэта, мысліцеля, дзяржаўнага дзеяча Нізамадзін Мір Алішэр. Свае творы падпісаў, як Алішэр Наваі, а ўвайшоў у гісторыю ў скарочаным варыянце. Наваі ў перакладзе азначае «меладзічны». Што праўда, тое праўда. Паэзія яго сапраўды вызначаецца гэтай важнай якасцю, калі апявае прыроду, каханне, але ў той жа час напоўнена і філасофскім роздумам аб існасці чалавека на зямлі, высвятленнем таго, ці так жыве ён, як трэба жыць. У залежнасці ад канкрэтнага падыходу — апяваюцца ці яго дабрачыннасці, ці выкрываюцца загані. У некаторых выпадках Наваі карыстаўся і літаратурным прозвішчам Фані — у перакладзе на беларускую мову азначае «тленны». Гэты псеўданім таксама ўзнік не спантанна. Выбраў яго, зыходзячы з таго, што ўсе мы на гэтай грэшнай зямлі свайго роду пастаяльцы. Таму трэба жыць так, каб тленнасць забылася, а добрыя справы засталіся.

Нарадзіўся Наваі 10 лютага 1441 года ў горадзе Гератце, цяперашні Афганістан. Нібыта паходжаннем быў з уйгурскіх бакшы. Так называлі сакратароў і пісараў гэтага народа. Па іншай версіі, — выхадзец з цюркмангольскага племені барласаў. Аднак заўсёды з павагай ставіўся да ўзбекаў:

*На шахскія кароны і вышнія апраткі
Мне надакучыла глядзець,
Мне дастаткова аднаго майго простага ўзбека,
У якога на галаве цюбецыйка, а на плячах халат.*
(Падрадкаўны пераклад)

Да паэзіі далучыўся рана. Бацька яго быў чыноўнікам у дзяржаве Цімурыдаў. У доме часта былі тагачасныя філосафы і дзеячы мастацтва. Ды і родзічы былі людзьмі вядомымі. Мір Саід, які з'яўляўся дзядзькам

хлопчыка па маці, быў паэтам. Не чужой была паэзія і іншаму яго дзядзьку Мухамеду Алі, які ўзяў псеўданім Гарыбі. Да ўсяго ён быў музыкантам і каліграфам. А стрыечны брат Наваі Саід-ака Хайдар карыстаўся паэтычным псеўданімам Сабухі. Яшчэ малым Наваі не толькі слухаў вершы, а і старанна завучваў. Маючы добрую памяць, шмат што з пачутага ў маленстве памятаў і ў сталыя гады. Адзін з твораў запамінуў ва ўзросце трох-чатырох гадоў.

Рана пачаў пісаць вершы, але гэта не перашкаджала знайсці сваё месца ў жыцці. Служыў пры султане Хусейне Байкары. Уладкаваўшыся да яго ў 1469 годзе, праз тры гады атрымаў тытул эміра і стаў везірам. Аддаў гэтай справе 16 гадоў. Творчасць не перашкаджала паспяхова займацца гаспадарчымі справамі. На свае сродкі будаваў ірыгацыйныя сістэмы. Без іх і сёння ва Узбекістане не абзісця, а што ўжо казаць пра тыя гады. Яго веды спатрэбіліся і пры ўзвядзенні школ, майстэрняў каліграфіі і пералёту. Мог бы і далей гэтым займацца. Толькі яго дзейнасць не вельмі падабалася прыдворным вяльможам. У большай ступені — вольналюбівыя погляды. Таму, развітаўшыся са службай, цалкам аддаўся паэзіі.

Свайго роду энцыклапедыя

Дагэтуль больш пісаў для сябе, дзелячыся з тымі, хто гэтаксама захапляўся вершаскладаннем, перш-на-перш з настаўнікам і сваім сябрам Абурахманам Джамі — персідскім і таджыкскім пісьменнікам і вучоным. А ўжо з 1488 года сам стаў вядомым паэтам. Карыстаўся персідскай, стараўзбекскай і таджыкскай мовамі, не толькі вершы пісаў, а і паэмы. Перайшоў таксама да празаічных твораў. У першым выпадку гэта былі дываны, у другім — дастаны. Дываны — спалучэнні такіх жанраў, як касыды, газелі, рубай, фард і іншыя. А дастаны — эпічны твор у фальклоры ці літаратуры Блізкага і Сярэдняга Усходу. Аўтар, беручыся за іх, літаратурна апрацоўваў герачныя міфы, легенды і казачныя сюжэты. Важнае значэнне мелі і навуковыя і філасофскія артыкулы Наваі. У асноўным яны прывячаліся тагачаснаму духоўнаму жыццю.

Агульнавядома, што колькасць напісанага — яшчэ не сведчанне ўнёску таго ці іншага пісьменніка ў літаратуру. Чаго не скажаш пра Наваі. Пісаў ён вельмі шмат, асабліва паэтычных твораў. Ды гэта было не на шкоду якасці. Усё — каля 30 зборнікаў — найвышэйшай мастацкай якасці. Асабліва паэтычны збор — каля 47 тысяч радкоў вершаў. Складзены ім самім у 1498 — 1499 гадах, ён уключаў сюды тэматычныя зборнікі: «Дзівосы дзячынства», «Рэдкасці юнацтва», «Дзівосы сярэдніх гадоў», «Карысныя парады сталасці». Гэта свайго роду «ўніверсітэты» з далёкага ад нас 15 стагоддзя (памёр Наваі 3 студзеня 1501 года). Вяршыняй яго творчасці лічыцца «Хамса» («Пяцерыца»), пяць паэм якой — «Неспакой праведных», «Лейлі і Меджнун», «Фархад і Шырын», «Сем планет», «Скандэраў мур» — у пэўнай ступені энцыклапедыя жыцця народа. Рознаыя аспекты складзены ў яе змесце — ад услаўлення кіраўніка дзяржавы да паважнага стаўлення да простага чалавека.

Ва сёння адчуваецца ўсплыў Наваі на развіццё не толькі ўзбекскай, а і іншых цюркамоўных і не толькі літаратуры. Ён мог бы быць большым, калі б яго творы часцей перакладзіліся. Калі ў беларускай перыёдыцы яшчэ можна напаткаць публікацыі, то кніга выйшла толькі адна. У зборніку «Лірыка» (1993) прадстаўлены некаторыя газелі Наваі і ўрыўкі з яго паэм.

У эвакуацыі не самотны

А пра знаходжанне ў Ташкенце Якуба Коласа добра вядома. Прыехаў ён з сям'ёй сюды 14 жніўня 1941 года. Перад гэтым спыніўся ў Ляўках у Янкі Купалы, жыў у сваякоў жонкі пад Масквой. Праз некаторы час у Ташкенце атрымаў кватэру. Разам з ім спачатку жыў, таксама з сям'ёй, тэатральны крытык Міхась Модэль, які хутка стаў намеснікам дырэктара Рускага драматычнага тэатра ў Ташкенце. Потым у Кастуса Міхайлавіча была іншая кватэра.

У далечыні ад Радзімы, хоць і сумавалі па ёй, самотным не быў. Актыўна займаўся грамадскім дзейнасцю, сустракаўся з чытачамі. Адна з сустрэч адбылася на хімічным факультэце Ташкенцкага педагагічнага інстытута. Не адмовіўся і ад удзелу ў літаратурным вечары. Разам з ім, з Аннай Ахматавай, Сяргеем Гардзецікам, Сямёнам Кірсанавым былі і ўзбекскія

пісьменнікі Хамід Алімджан, Гафур Гулям... Актыўна займаўся і творчай дзейнасцю. Не толькі вершы пісаў, а і апавяданні. Пашанцавала і з выданнем кнігі. Адна з іх выйшла ў перакладзе на туркменскую мову ў Ашхабадзе, другая — у Ташкенце. Аб з'яўленні яе парупіўся Хамід Алімджан, знайшоўшы перакладчыкаў, якія хутка справіліся з работай. Напісаў і ўступнае слова. Следзям за ёй выйшла і кніга ў перакладзе на рускую мову Сяргея Гардзеціка.

Супрацоўнічаў і з рэдакцыямі газеты «Фрунзвец», якая з'яўлялася органам Сярэднеазіяцкай вайнавай акругі, і часопіса «Правда Востока». Уздзяльчыў у першым пасяджэнні Прэзідыума Акадэміі навук БССР, большасць членаў якога знаходзілася ў Ташкенце. А 3 лістапада 1942 года ў Доме Чырвонай Арміі ў Ташкенце прайшло ўрачыстае пасяджэнне, прысвечанае 60-годдзю Коласа. У Ташкенце не толькі стварыў шмат вершаў, напісаў артыкулаў. Завяршыў паэму «Суд у лесе», палову паэмы «Адплата».

Многія ведалі Якуба Коласа ў Ташкенце, яшчэ больш чыталі яго творы. З асаблівай цэльнай ставіліся да Канстанціна Міхайлавіча тыя, хто ведаў яго па Мінску. Сярод іх была і Эдзі Агняцвет, якая таксама знаходзілася ў эвакуацыі. Яна ўспамінала: «Я ўдзячна лёсу за тое, што была ў ліку першых слухачоў тагачасных вершаў Якуба Коласа. Людзі Узбекістана, і ў першую чаргу пісьменнікі, шчыра палюбілі народнага паэта Беларусі. Неаднаразова я чула ад такіх паэтаў Узбекістана, як Гафур Гулям, Айбек, Хамід Алімджан, Зульфій, Уйгун, што яны ганарыцца сваім знамемствам і дружбаў з Якубам Коласам».

Пакінуў гасцінню сталіцу Узбекістана 1 лістапада 1943 года. У 1946 годзе за выдатныя творы, напісаныя ў гады Вялікай Айчыннай вайны, яму была прысвоена Сталінская прэмія першай ступені. Сёння ў Ташкенце аб Якубе Коласе нагадваюць бюст і вуліца, што носіць яго імя.

Плён абяцае працяг

Многія ўзбекскія пісьменнікі былі ў Беларусі. Цесныя сувязі з ёю былі ў Зульфій (1915—1996), народнай паэтэсы Узбекістана, Героя Сацыялістычнай Працы. У гады вайны яна пасябрала з Эдзі Агняцвет, неаднойчы наведвала ў Мінск. Яе творы па-беларуску выходзілі двойчы: «Лірыка» (1967) і «Такое сэрца ў мяне» (пераклад Эдзі Агняцвет, 1985).

Якуб Колас.

Паэт жа Султан Джара назаўсёды застаўся на нашай зямлі, загінуўшы пры вызваленні Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Сімвалічна, што зямля з яго магілы ў Лоеўскім раёне перададзена ва Узбекістан. Радасна, што некаторыя яго творы перакладзены на беларускую мову, дзюкуючы Анатолю Астрэйку, Сцяпану Ліхадзіўскаму, Канстанціну Паўтаржыцкаму, Кастусю Цвірка.

А ўвогуле над перакладамі ўзбекскіх аўтараў на беларускую мову працувалі многія. У тым ліку Рыгор Бардулін, Сымон Братун, Васіль Вітка, Сяргей Грахоўскі, Анатоль Грачанікаў, Васіль Жуковіч, Павел Кавалёў, Міхась Калачынскі, Валанцін Лукша, Мікола Маляўка, Яўген Міклашэўскі, Максім Танк, Кастусь Цвірка, Мікола Чарняўскі і іншыя. Цяпер маладзейшыя пісьменнікі, які правіла, часцей пераўвасабляюць па-беларуску сваіх аднагодкаў. Пачыналася ж набліжэнне літаратуры з сонечнага Узбекістана да беларускага чытача са зборніка фальклору «Узбекскія народныя казкі», «Дзве сястры», «Кемлівыя браты», анталогіі «Спявае Узбекістан», «Сонца ў арыках», зборнікаў «Узбекскія апавяданні», «Вясёлка над арыках», «Другі пералаў», а пасля кнігі асобных аўтараў, публікацый у перыёдыцы.

Несумненна, прастора для творчага пашырэння кантактаў, узаемасувязей шырокае. Як з беларускага боку, так і з узбекскага. Але, прыняўшы пад увагу, што каля своеасаблівых вытокаў гэтага дачынення стаяць такія волаты мастацкага слова, як Наваі і Якуб Колас, трэба і далей плёна працаваць на ніве нашага пабраціства.

Язэп ЛІТВИНОВІЧ

Пярэсты Усход

Для славяніна, які апынуўся ў незвычайным для сябе ўсходнім свеце (а павявала я нядаўна ў Ташкенце), уражанняў тут больш чым дастаткова. І я ім падзялюся, бо ўтрымліваць іх у сабе гэтак жа нясцерпа, як невыносна вісець саспеламу яблыку на дрэве.

Наш бестурботны сон лунае недзе паміж кудлатых аблокаў. Большую частку палёту цешым сябе гаворкай аб магчымасці ляцце прамым рэйсам, які займае чатыры з паловай гадзіны, у той час як дабрацца праз Маскву — амаль суткі. У такіх імгненні асабліва востра адчуваецца значнасць адкрытых паміж дзяржавамі межаў, дружалюбнасць паміж народамі. За кароткі час пражываеш зайздроснае жыццё: перамяшчаешся ў прастору не проста з аднаго месца ў іншае, наогул, трапляеш у незнаёмую цывілізацыю.

У Ташкенце глыбокая раніца, калі спіцца асабліва ахвотна. Між іншым, розніца ў часе ў нашых сталіцах — дзве гадзіны. Пры першых кроках у чаканым Ташкенце ногі слізаюцца па асфальце, пакрытым ледзяным налёгам. Аспярожнічаючы ў хадзе, прабягаючы вачыма даволі вялікі нагоўп. І натэкаюся на прыўзняты ўверх белы ліст паперы з маім прозвішчам. Гэта падбадзёрвае, і мы ўтраіх маневруем у людской плыні да зусім незнамага чалавека, які на той момант здаецца амаль самым бліжнім у свеце.

Малады статны мужчына гадоў трыццаці падхоплівае нашы чамаданчыкі, і мы з радасным шчэбетам крочым за ім. Тады мне было не ўдзяміць, чаму ветлівы Анвар на такі мчаў нас па галоўным праспекце сталіцы моўчкі. Апануты ў лёгкі пінжачок і такія ж летнія штаны, ён сумленна чакаў нас на марозе гадзіны дзве, і за гэты час ператварыўся ў сапраўдны лядзян. Перад гасцямі ён ніяк не мог паказаць гэтага. Тым больш што і сам, інакш, быў у шоку ад незвычайна для Ташкента холаду. Інакш апрануўся б цяплей.

Ташкент жыве сваім адмераным стагоддзямі жыццём: яркімі арнаментамі, архітэктурнымі кантрастамі і парадоксамі, звязанымі з так званым сейсмчным мадэрнізмам. Інакш і быць не можа ў зоне, дзе зямля здольна на нервовыя, інсультныя штуршкі. І зараз бязьвісь халадок па целе ад успамінаў пра разбураны ташкенцкі землятрус 1966 года.

Алайскі дэхканскі базар у Ташкенце — адзін з найстарэйшых і самых папулярных базараў, — знаёмлюе са слаўтасцямі горада ў інтэрнэце. Які шанц: базар амаль каля нашага гатэля!

Тандыры перад намі невыперадкі хваліць свой тавар. З пустымі рукамі адсюль, безумоўна, не сыдзе. Губляешся ў выбары смачнага і яшчэ смачнейшага, блытаешся ў сваіх супярэчлівых жаданнях, пераскокваш ад аднаго гандляра да другога, нягледзячы на намер жоўнага з іх вясці торг згодна з найбольшымі традыцыйнымі ўсходняга базару. На Усходзе, дарэчы, ёсць такая прымаўка: «Купля без гандлю — не халяль».

У дадзеным выпадку перамагае прамяністая ўсмешка невысокага, але даволі ёмкага Джафара. Ён не

завывае, як іншыя. Для зручнасці падставіў пад ногі дошчачку па той бок прылаўка, на якім большасць прысмакаў, згатаваных уласнаручна. З пачуццём годнасці ён узвышаецца над вынікамі сваёй працы, якой прысвячае жыццё.

— Падыходзьце бліжэй! — Джафар прыкмячае цікавасць да сваёй персони і да тавара.

Далей ён шчодрата частуе далікатэсамі, адначасна дзелячыся сакрэтамі іх прыгатавання. Ахвотна расказвае пра сям'ю, прыгажунь дачок. Як кожны мужчына, марыць пра сына.

Калі ў роце становіцца так соладка, што губы амаль зліпаюцца, Джафар зноў дагаджае пакупніку: нібы па ўзмаху чароўнай палачкі, спрытна дастае з-пад прылаўка тэрмас і разлівае з яго напой у папяровыя кубачкі.

— Травы сабраны ў гарах, — тлумачыць Джафар, — назіраючы, як маленькімі глытоткамі смакуе гарачую гарбату.

Адчуваючы яе духмяны пах, ахвотна верыш, што бялагічна актыўных рэчываў у гэтых нагаткоў, чабору ды душыцы болей, чым у звычайных. І набываеш цэлае кіло травяной сумесі замест некалькіх соцен грамаў, на якія разлічваў. Як, у прыватнасці, просіш уважыць усю з пакаштаванага — адмысловых сувеніраў, набытых дадому.

У чым сакрэт гандлёвага поспеху Джафара? Верагодна, ён, як усходні мудрэц, разважліў проста: чалавек, які пакаштуе соладкага, становіцца добрым, мяккім, упэўненым у тым, што набывае. Таму і тактыка яго паважлівага стаўлення да пакупніка спрацоўвае бездакорна.

Будучы ў даверлівых адносінах з Джафарам, просім яго парады, куды накіравацца заўтра, каб (калі такое магчыма) адчуць сябе хаця б крыху ўзбекам або, як у нашым выпадку, узбеккай.

«Анажон, апакіжон», — кажа Джафар з павялічанай ветліваасцю (як прынята ў ўзбекаў звяртацца да «белай жанчыны») і, доўга не раздумваючы, раіць:

— Вам трэба наведаць Сярэднеазіяцкі цэнтр плову. Ён адсюль, ад станцыі метро «Абдула Кедыры», праз некалькі прыпынкаў, — чым асабіста ў мяне Джафар выклікае яшчэ большую сімпатыю, бо ў галаве маланкавай прабягае ўспамін пра плоў, які зусім нядаўна смакавала з кніжных старонак.

Аднак у той момант я не магу ўявіць, што новае ноч апынуўся ў эпіцэнтры плоўнай індустрыі Сярэдняй Азіі. І кніжныя старонкі становяць для мяне явай!

«Вер сваім вачам!» — даю сабе ўстаноўку, глытаючы кожную літару вялікай расцяжкі: «СЯРЭДНЕАЗІЯЦКІ ЦЭНТР ПЛОВУ».

У кнізе Андрэя Бітава гаворыцца пра прыгатаванне плову пры чайхане — вельмі звычайна ў ўзбекскім грамадскім харчаванні з'яву. Лічыцца, што плоў з явіўся дзве тысячы гадоў таму і ніколі нікога не пакінуў галодным, нікому не зашкодзіў. Гэтая ежа не проста нацыянальная ў народаў Сярэдняй Азіі, Азербайджана, Афганістана, яна — своеасаблівы культ, які суправаджае чалавека пры ўсіх яго жыццёвых прапяхах: нараджэнні, вяселлі, жалбынах... І штодзённа плоў — гэта моц цела і духу!

Адмовіцца ад плову — значыць вельмі жорстка пакрыўдзіць гаспадара. Калі ў нас «сталоўка» ад слова «стол», то ва ўзбекаў — ад слова «плоў» («ашхона»).

Спрабуючы даведацца, колькі рэцэптаў плову існуе, шчыра кажучы, я разгубілася: плоў самаркандскі, ферганскі, бухарскі... І, наогул, плоў гатуецца ў кожнай узбекскай сям'і, аздабляючы яго сваімі кулінарнымі вынаходкамі.

У нас жа на парадку дня — плоў ташкенцкі, над якім чаруюць умельцы ў спецыяльна прызначаным для гэтага цэнтры, які самі ўзбекі шануюць нібы святыню. Вабіць іх сюды не столькі магчымасць сытнага (да таго ж і таннага) абеду, колькі сама атмасфера прыгатавання плову найбольшымі майстрамі — рытуальна часоў Аляксандра Македонскага або Цімура Тамерлана.

Будынік цэнтры, у адпаведнасці са сваім прызначэннем, падзелены на дзве часткі. Першы нагадвае велізарны навес, з доўга бакоў падмацаваны сценамі.

У розных месцах двара — свая дзея, гледачом якой можа стаць кожны. Воддаль кідаецца ў вочы гара мяса — бараніны, ялавічыны, — выгляд якога пераконвае

ў яго выключнай свежасці. І гэтага дастаткова, каб перавесці погляд на больш эмацыянальную з'яву.

Хлебпек «нырае» ў печ і адтуль з'яўляецца з ляпёшкамі — маленькімі сонейкамі, здобутымі ў глыбінні каменнага прыстасавання. Гэта тандыр — спецыяльная печ, вырабленая майстрамі з горнага лёсу (парода) з дабаўленнем вярблюджай або авечай поўцы. Раней тандыры мела ў доме амаль кожная ўзбекская сям'я. Час мяняе прырытэты ва ўсім свеце. Новае прыходзіць на змену так званаму «дзедаўскаму». Што нярэдка выклікае сум па старым правяраным стагоддзямі, а таму надзейным і сапраўдным.

Каб спячы ляпёшкі, трэба мець высокую майстэрства (звычайна гэтая справа давяраецца мужчыну). Ён распальвае вуглі і моцна награвяе печ, якая мае форму цыліндра са звужанай гарлавінай. Тандыр абмазваюць глінай, змешанай з пшанічнай саломай і соллю, а ўнутраныя сценкі пакрываюць бавоўнавым алеем. Дзякуючы чаму печ становіцца гладкай і мучныя крошкі не прыляпаюць.

Хлеб закладваецца ў тандыр, калі жар ачахне. Ляпёшкі прымацоўваюцца да сценкі лёгкім шлёпаннем з дапамогай рукавічкі — рапіты, вырабленай на ватнай аснове. Пасля чаго адтуліна тандыра ненадоўга закрываецца.

Звычайна ў цэнтры плоў рыхтуюць да 11 гадзін раніцы (ва ўзбекаў яго прынята есці на абед). І сапраўды, а 12 гадзіне адзін з казаноў, дзе змяшчалася амаль тры тоны плову, ужо паўнуты.

На падыходзе — другі казан, такіх ж пузаты і ёмкі. Змесціва яго, накрытае спецыяльнымі бляхамі, яшчэ томіцца, даходзіць, набывае незабыўны водар, вытанчаны ўсходняй ноткі, яркі букет смаку.

Вось і яшчэ адзін чыгуны велікан пыхкае парай, белай, прызрыстай. Тут толькі пачало адбывацца чараўніцтва ператварэння рысу, бараніны, морквы і ўсялякіх прыпраў не ў рысавую кашу (!), а ў нацыянальную страву!

Уся гэтая смаката становіцца сапраўдным здабыткам народа ў другой частцы цэнтры — зале, разлічанай на 500 чалавек.

Апынуўшыся ў ёй, нявольна згадваеш добрым словам нашага знаёмца Джафара, які параіў павяваць у цэнтры плову. Тут сапраўды робіцца не проста сведкам, а саўдзельнікам рэальнага жыцця ўзбекаў. Відэа, што цэнтр наведваюць прыезджыя, для якіх ён за дзіва. Але ж сюды ідуць бясконцы патаком і самі ўзбекі, прычым немалымі сем'ямі, са сваякамі, шмат моладзі. Усе па-святоточнаму апранутыя, з радаснымі іскрынкамі ў карых вачах.

Атрымлівае на талерцы з нацыянальным арнаментом жаданы плоў з кавалачкам казы (конскай каўбасы) і вараным яйкам, а таксама ляпёшкі, салат «ачыкчучук» (са свежых памідораў, агуркоў, цыбулі і зеляніны), гарбату з лімонам. Адолец заказанае складана — многа і сытна.

Яйка застаецца на маёй талерцы некрунутым.

«Знайшлі, чым здзівіць, — думаю я. — Хапае гэтай «смакатай» і дома».

Ёсць дома і рыс, і зіра, і морква жоўтая... А плоў не той. Можа, і варанае яйка не тое?

Алена СТЭЛЬМАХ, фота аўтара

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Ташчана Арлова
Алесь Бадак
Дзяснін Барсукоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гіламедаў
Вольга Дадзімава
Жана Запарыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вічаслаў Нікфараў
Мікалай Чарнігін
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lit_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
адказны скаратар — 377-99-73
аддзел крытыкі і бібліяграфіі;
прозы і паэзіі; мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальныя льготны
для настаўнікаў;
63852 — ведамасны;
63880 — ведамасныя льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.10.2012,
выданае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч ПАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісанні ў друк
16.03.2023 у 11.00
Ум. друку арк. 3/72
Наклад — 737

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэксы 220013
Заказ — 519
D 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
M 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рупакісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэагуюць.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтара публікацыі.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
з'яўляюцца ў публікацыі, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

